

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Margit Luik

**AUDITI JA ÜLEVAATUSE KOHUSTUSEGA ETTEVÕTJATE
RAAMATUPIDAMISARVESTUSE KVALITEET AUDIITORI
VAATES**

Lõputöö

Juhendaja:

Eliisa Malm, MBA

Kaasjuhendaja:

Maret Güldenkoh, MBA

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteet audiitori vaates</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: <i>The Auditor's View of The Quality of The Accounting of Companies With an Obligation to Audit and Review</i></p> <p><i>Lühikokkuvõte: Lõputöö on koostatud eesti keeles ja koosneb 57 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 83 allikat, millele on tekstis korrektselt viidatud. Lõputööl on inglisekeelne kokkuvõte. Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad näitajad audiitorite vaates ja võimalike kitsaskohtade parendamise võimalused. Lõputöö uurimisprobleemiks on milline on PwC audiitorite hinnang raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärgi kohustuslikuks muutmise osas. Uurimistöös kasutati andmekogumise meetodina poolstruktureeritud intervjuud, sisuanalüüsimiseks kasutatakse kodeerimist, aluseks võetakse teoreetiline raamistik ja lähtutakse uurimisküsimustest. Intervjuu valim on eesmärgistatud valim, valim koostatakse töökogemuse ja tööstaaži alusel. Lõputöö tulemusena tehakse soovitusi ettevõtjale, raamatupidajale ja riigile, et raamatupidamisarvestuse kvaliteeti parendada. Ettevõtjatele soovitatakse rakendada kontrollikeskkonda, neil tuleb olla kursis raamatupidajate tööga ja oma töötajate pädevusega. Raamatupidajatel soovitatakse ennast järjepidevalt koolitada, et olla kursis seaduse muudatustega, teha ära kutseksam. Riigile soovitatakse ajakohastada piirmäärasid, anda välja rohkem selgitavate näidetega juhendeid, kehtestada kontroll ja järevalve raamatupidajate töö üle nii nagu on audiitoritel ja vähendada bürokraatiat.</i></p>	
Võtmesõnad: raamatupidaja, raamatupidamine, Eesti Raamatupidajate Kogu, audiitor, auditi kohustus, kutsetunnistus	
Võõrkeelsed võtmesõnad: Accountant, accounting, Estonian Assembly of Accountants, auditor, audit obligation, professional certificate	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Margit Luik</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikatest saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	Kommentaar (soovi korral):
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Eliisa Malm	allkirjastatud digitaalselt
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Maret Guldenkoh	allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. RAAMATUPIDAMISE KVALITEEDI OLULISUS AUDIITORKONTROLLIS	9
1.1. Raamatupidaja roll raamatupidamisarvestuses.....	9
1.2. Audiitori roll raamatupidamise kvaliteedi hindamisel	15
1.3. Raamatupidajale ja audiitorile sätestatud nõuded Eestis.....	19
2. EMPIIRILINE UURING	24
2.1. Uuringu meetodika, protsessi ja valimi kirjeldus.....	24
2.2. Intervjuu analüüs	28
2.3. Tulemused, järeldused ja soovitused.....	36
KOKKUVÕTE.....	39
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
Lisa 1. Raamatupidamise alusprintsüübid.....	52
Lisa 2. Raamatupidamise korraldamise põhinõuded.....	54
Lisa 3. Audiitor annab oma töö tulemusena välja otsuse	55
Lisa 4. Intervjuu küsimused.....	56
Lisa 5. Intervjuu küsimuste ja kategooriate ühilduvus	58
Lisa 6. Auditi ja ülevaatuse kohustuse piirmäärad	59

TERMINITE JA LÜHENDITE LOETELU

CPD - *Continuing Professional Development*. Jätkuv professionaalne areng

EBITDA - *Earnings before interest, taxes, depreciation, and amortization*. Kasum enne intresse, makse ja kulumit

ERK Eesti Raamatupidajate Kogu

ESG - *Environmental, social, and corporate governance*. Jätkusuutlik ja vastutustundlik lähenemine äri majandamisele keskkonna-, sotsiaal- ja ühingujuhtimise aspektidest lähtudes.

GAAP - *Generally Accepted Accounting Principles*. Arvestusstandardite kogum

IAASB - *International Auditing and Assurance Standards Board*. Rahvusvahelise auditeerimise ja kindlustunnet andvate töövõtude standardite komitee

IAESB - *International Accounting Education Standards Board*. Rahvusvaheline Raamatupidamise Haridusstandardite Nõukogu

IAS - *International Accounting Standards*. Rahvusvaheline raamatupidamisstandard

IESBA - *The International Ethics Standards Board for Accountants* Rahvusvaheline Raamatupidajate Eetikastandardite Nõukogu

IFAC - *International Federation of Accountants*. Rahvusvaheline Raamatupidajate Föderatsioon

IFRS - *International Financial Reporting Standards*. Rahvusvahelised finantsaruandluse Standardid.

IPSASB – *International Public Sector Accounting Standards Board*. Rahvusvahelist Avaliku sektori Raamatupidamisstandardite Nõukogu

ISA - *International Standards on Auditing* .Rahvusvahelised auditeerimisstandardid

KarS Karistusseadustik

PwC PricewaterhouseCoopers

RahaPTS Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus

RPS Raamatupidamise seadus

RTJ Raamatupidamise Toimkonna juhend

ÄS Äriseadustik

SISSEJUHATUS

Audiitorite otsus auditeeritavale ettevõttele on kindlust pakkuv väärtus ettevõtte omanikele, äripartneritele, pankadele ja börsil noteeritud ettevõtete puhul kõikidele ettevõttest huvi tundvatele inimestele. Audiitor annab oma otsusega kindluse, et ettevõtja on usaldusväärne, tema majandustehingud on olulises osas õigesti kajastatud, ei ole tuvastatud pettusi ning ettevõtte on jätkusuutlik. Auditi ja ülevaatuse kohustus tekib kas seadusest tulenevate piirmäärade täitumisel või on ka võimalus omal soovil palgata välisaudiitorid ettevõtet auditeerima.

Ettevõtja majandustehingute kajastamist, seadustest tulenevate nõuete ja regulatsioonide korrektset täitmist kajastab raamatupidamisarvestus, mille olulist ja vastutavat rolli täidab raamatupidaja. Hea ja pädev raamatupidaja on teatud mõttes kui ettevõtja usaldust ja kindlustunnet pakkuv visiitkaart. Samuti annab pädev raamatupidaja asjakohase ja selge ülevaate ettevõtte käekäigust ettevõtte juhtkonnale, ta peab orienteeruma raamatupidamise valdkonda reguleerivates seadustes ja õigusaktides, teadma ja täitma rahapesubüroo poolt sätestatud nõudmisi, mõistma ettevõtja ärimudelit ja lähtudes seadusest korraldama ettevõtja raamatupidamist kasumlikult. See tähendab, et raamatupidaja ülesandeks on järjepidevalt pakkuda ettevõtjale lisandväärtust ja kvaliteetset teenust, mistõttu tuleb olla kursis seaduste muutustega ja protsesside automatiseerimisega, tuleb ennast järjepidevalt koolitada ja teha oma tööd südamega.

Teema valik on seotud sellega, et töö autor töötab ühes Eesti suurimas ärikonsultatsiooniteenust pakkavas organisatsioonis, *PricewaterhouseCoopers AS* Eesti finantsauditi osakonnas auditi noorem konsultandina. PwC Eesti kuulub ERK tunnustuse saanud raamatupidamisteenust pakkuvate ettevõtjate hulka. PwC klientideks on auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjad, kes suuremas osas klassifitseeruvad keskmise suurusega ettevõtjateks ja suurettevõtjateks. Töötades audiitorite kõrval, osaledes erinevate ettevõtete auditi projektides ning kuulates kolleegide jagatud kogemusi, saab tõdeda, et on omajagu ettevõtteid, kus raamatupidajad ei ole oma tööd korrektselt teinud, kas tulenevalt teadmatusest, puudulikest oskustest seadust lugeda või soovist mitte enda teadmisi erialaste koolitustega täiendada.

Lõputöö on aktuaalne, sest viimased neli aastat, alates 2020, on Eesti Raamatupidajate Kogu väljastanud kvaliteedimärki „ERK Tunnustatud raamatupidamisettevõtte“, mille eesmärgiks on

aidata Eesti ettevõtjatel leida usaldusväärne ja professionaalne raamatupidamisettevõtte (Eesti Raamatupidajate Kogu, 2023). See on positiivne ja kiiduväärt hinnang ettevõtjatele, kes tahavad pakkuda oma klientidele parimat. Tunnustamiseni on viinud oluline murekoht, nimelt Eesti Raamatupidajate Kogu juhatuse esimees Margus Tammeraja nendib, et Eesti raamatupidamisteenuste turg on reguleerimata, puudub kvaliteedikontroll, järelevalve ning teenust võib osutada põhimõtteliselt igauks, see on suureks probleemiks ning seejuures ei teata, kas järgitakse häid tavaid, isikuandmete kaitse või rahapesu tõkestamise nõudeid, omatakse vastutuskindlustust ja muud raamatupidamisbüroo puhul eeldatavat (Ramlar, 2018). Seega praegu on Eestis raamatupidamisettevõttele konkreetseid hoolduskohustusi seadev õigusakt RahaPTS. RahaPTS § 2 lg 1 p 6 ja 7 sätestavad, et see seadus kohaldub audiitoritele, raamatupidamisteenuse pakkujatele, raamatupidamise või maksustamise valdkonnas nõustamisteenuse pakkujatele (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017).

Puudustele raamatupidajate töös auditeeritavate ettevõtete seas viitab ka septembrikuus Sisekaitseakadeemias toimunud Eesti Raamatupidajate Kogu 10. sügiskonverentsil Audiitorkogu esindaja. Audiitorkogu on viinud läbi uuringu, kus on selgitatud välja enamlevinud valdkonnad, milles raamatupidajad vajavad nõuandeid ja millised on tüüpvead. Audiitorkogu uuringus (2023) tuuakse välja, et audiitorite seisukohalt on ettevõttele kasulikumat palgalised raamatupidajad ja 58% on seisukohal, et raamatupidamisteenuse pakkujad peaksid olema kantud majandustegevuse registrisse.

Parendamist raamatupidamise teenuse kvaliteedis ei ole vaja ainult Eestis vaid see on ka teiste riikide probleem, kuid oluline selle juures on, kuidas sellega tegeletakse. Raamatupidamise kvaliteedi tõstmiseks ja varimajanduse vähendamiseks on Eesti naaberriik Läti võtnud vastu raamatupidamise seaduse muudatuse, millega alates 1. juulist 2023. võivad raamatupidamise allhanketeenust osutada ainult need ettevõtjad ja füüsilisest isikust ettevõtjad, kes on saanud Riigi Tuluteenistuse tegevusloa. Raamatupidajate litsentseerimine on riiklikult tunnustatud mehhanism, mis aitab kindlaks teha teenusepakkuja pädevust ja usaldusväärsust, mis on väga oluline arvestades raamatupidajate suurt rolli õigusliku majanduskeskkonna loomisel. (Finanšu ministrija, 2023)

Lätis kehtestatud seaduse muudatuse jõustumise järgselt selgitab ka ERK tunnustatud raamatupidamisettevõtte Albiorix OÜ prokurist, et õige ja mõistlik oleks luua ka Eestis kohustus, mille kohaselt peavad kõik raamatupidamisteenust osutavad füüsilised või juriidilised

isikud omama vastavat tegevusluba. Tänapäevaks on Eesti Raamatupidamise Kogu tunnustuse saanud vaid 19 raamatupidamisettevõtet, on olemas küll Raamatupidamise kutsestandardid ja tasemed, aga see ei ole terviklik ega piisav lahendus. (Hlebnikov-Klink, 2024)

OSKA arvestusala ning ärinõustamise valdkonna uuringus on välja toodud, et 31.12.2023 seisuga on välja antud 2 234 raamatupidaja tase 5 ning 438 vanemraamatupidaja tase 6 kutset, 2 273 varasema raamatupidaja assistent I kutsestandardi alusel kehtivat kutset, mis tähendab, et kutsetunnistus on küll tähtajatu, kuid vastav kutsestandard on kehtivuse kaotanud ning 2023. a sügisel korraldati esimene juhtivraamatupidaja tase 7 kutseksam, kus tase 7 kutsetunnistus omistati kolmele valdkonnaspetsialistile. (OSKA, 2024) Kuid tegelikkuses on Eestis 19 440 raamatupidamisega tegelevat inimest, mis on oluliselt suurem number, kui kutse omandanud inimeste arv (Statistikaamet, 2024).

Töö on uudne, sest esmakordelt on uuritud raamatupidamisarvestuse kvaliteeti audiitori vaates. Varasemalt on käsitletud lõputöodes teemasid kvaliteetsest raamatupidamisteenusest, näiteks raamatupidaja vastutust (Jurjev, 2014), raamatupidamisteenuse pakkujate kvalifikatsiooni- nõuetele vastava teenuse ühilduvust avaliku huviga (Kirsipuu, 2015), kutsetunnistustega raamatupidajate vajadust Tartu maakonna aktsiaseltside näitel (Kinko, 2016), raamatupidamisteenuse tajutud kvaliteeti ja selle seost raamatupidaja kvalifikatsiooniga Eesti turul (Haak, 2022).

Eelnevast tulenevalt on uurimisprobleem püstitatud küsimusena: milline on PwC audiitorite hinnang raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärgi kohustuslikuks muutmise osas?

Uurimisprobleemi täpsustavad järgmised uurimisküsimused:

1. Millised vead esinevad auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate aruannetes?
2. Milliste meetmetega oleks võimalik vigu vähendada ja osutada kvaliteetsemat raamatupidamisarvestust?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad näitajad audiitorite vaates ja võimalike kitsaskohtade parendamise võimalused.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida ja süstematiseerida raamatupidamisarvestuse, raamatupidaja tegevusest tulenevaid ja audiitoritegevuse kvaliteedinäitajate teoreetilisi lähtekohti.
2. Analüüsida auditi ja ülevaate kohustusega ettevõtjate sagedasemaid raamatupidamisega seotud väljakutseid ja probleemkohti audiitorite vaates.
3. Sünteesida teooria ja analüüsi tulemusi ning teha järeldusi ja soovitusi olukorra parendamiseks.

Lõputöö raames viiakse läbi kvalitatiivne empiiriline uuring (Gläser-Zikuda, *et al.*, 2020, pp. 14-16). Andmete kogumiseks kasutatakse poolstruktureeritud intervjuud, mida nimetatakse ka avatud intervjuu vahevormiks (Bowen, 2009, pp. 28). Intervjuude sisuanalüüsimiseks kasutatakse kodeerimist, aluseks võetakse teoreetiline raamistik (Neuman, 2014, pp. 482-485) ja lähtutakse uurimisküsimustest. Intervjuu valim on eesmärgistatud valim, (Etikan, *et al.*, 2016, p. 2), valim koostatakse audiitorite töökogemuse ja tööstaaži alusel.

Lõputöö koosneb kahest peatükist: teoreetilisest ja empiirilisest. Teoreetilise osa esimeses alapeatükis antakse ülevaade, mis on raamatupidamisarvestus, milline on raamatupidaja roll raamatupidamisarvestuses, millistele tunnustele vastab pädev raamatupidaja ja kuidas on ta seotud rahapesu vastase tegevusega. Teises alapeatükis selgitatakse, mis on audit, milline on audiitori panust raamatupidamise kvaliteedi hindamisel, millised on suurte audiitorettevõtjate eelised väikeste audiitorettevõtjate ees ja kuidas mõjutavad uute tehnoloogiate kasutuselevõtt audiitorite tööd. Kolmandas alapeatükis tuuakse välja raamatupidajale ja audiitorile sätestatud nõuded Eestis, milliseid kutsetasemeid on raamatupidajatel võimalik omandada, kuidas on võimalik saada vandeaudiitoriks, miks on raamatupidamise kutsestandardid olulised ning millised ettevõtted on auditi või ülevaate kohustuslased.

Empiirilises osas antakse ülevaade meetodikast, valimist ning uuringu protsessist. Samuti tehakse ülevaade uuringu läbiviimisest ja analüüsitakse tulemusi. Tehakse kokkuvõtvad järeldused lõputöös kirjutatust ja tehakse soovitusel ettevõtjatele, raamatupidamisarvestuse teenuse pakkujatele ja Eesti Raamatupidajate Kogule.

1. RAAMATUPIDAMISE KVALITEEDI OLULISUS AUDIITORKONTROLLIS

1.1. Raamatupidaja roll raamatupidamisarvestuses

Raamatupidamisarvestus on distsipliin, mis pakub märkimisväärset kasu paljudele huvirühmadele. Täpsemalt ettevõtja finantstehingute registreerimine ja jälgimine, tema varade, kohustiste ja omakapitali kontrollimine, samuti ka tulude, kulude, kasumi või kahjumi kindlakstegemine, ühinemiste ja jagunemiste õigesti kajastamine ning ettevõtja maksukogumisfunktsiooni täitmine. Samuti saavad investorid investeerimise otsuse tegemisel vajaliku teabe ettevõtja raamatupidamisarvestusest ehk nende jaoks oluline teave on koondatud kokku majandusaasta aruandesse. Ka konkureerivate ettevõtjate majanduslikust seisust on võimalik teha ülevaade nende raamatupidamisarvestuses kirjeldatud teabe abil. Raamatupidamisarvestus on sõna otseses mõttes kui institutsioonide süda. (Kizil, 2023, pp. 97-98)

Raamatupidamisarvestus on üks maailma vanimaid majandusarvestuse viise. Tähendatakse, et see on alguse saanud Vana-Egiptuse tsivilisatsioonist. Vana-Egiptuse suurim saavutus ja üks seitsmest maailmaimest, suur püramiid Giza platool, mida ilma korrektse arvepidamise ja tsentraliseeritud halduseta ei oleks saanud realiseerida. (Frag, 2012, pp. 51-52) Raamatupidamisarvestuse ajaloo ühe olulise vundamendi loojana tuleb tähendada ka Luca Pacioli't. Pacioli oli teejuhiks kahekordse raamatupidamisarvestuse kirjeldamisel ja õpetamisel, mis vastaks äritegevuse vajadustele, sest korrektse kirjendamise korral jäädvustab see äri tegelikku seisust, sest kahekordse kirjendamisega kirjendatakse majandustehing samas summas konto deebetis ja konto kreditis, mis omakorda tagab arvestussüsteemi kontrolli. (Sangster & Scataglinibelghitar, 2010, pp. 432-433) Fischer (2000, p. 307) nendib, et Pacioli ideed on nii läbivad ja sügavalt juurdunud, et tänapäeval peame neid "üldtunnustatud raamatupidamis-põhimõtteks".

Mamić Saćer (2015, pp. 406-407) tõi oma uurimustöös välja, et Euroopa Liidu liikmesriikides reguleeritakse raamatupidamist raamatupidamise seaduse (vms seadusega) või äriühingute seadusega ning kutsestandardeid kehtestavad eraldi organisatsioonid, kuid üheteistkümmes liikmesriigis, sealhulgas Eestis, on kehtestajaks valitsusasutused. Rahvusvahelisel tasandil reguleerib raamatupidamist Rahvusvaheline Raamatupidajate Föderatsioon (IFAC), mis

koosneb 180 liikmes- ja sidusorganisatsioonist 135 jurisdiktsioonis ning nende peamiseks ülesandeks on toetada kvaliteetsete rahvusvaheliste standardite väljatöötamist, vastuvõtmist ja rakendamist (IFAC, 2023). Anders (2022, pp. 76-77) toob välja, et IFAC-i toetab neli rahvusvaheliste standardite kehtestamise nõukogu: IAASB, IAESB, IESBA ja IPSASB.

20. sajandi lõpul ja 21. sajandi alguses toimusid suured muutused kõigis majandust hõlmavates valdkondades, näiteks globaliseerumine, finantsturgude laienemine rahvusvahelistel tasanditel, majanduskriis, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete tähtsuse kasv, raamatupidamissüsteemide ühtlustamise algus jne. Selles keerulises olukorras võtsid ELi institutsioonid vastu määruse (EÜ) nr 1606/2002, mis lubas aktsiaseltsidel, kelle väärtpaberitega kaubeldakse börsidel ja kes koostavad konsolideeritud finantsaruandeid, kasutada IAS/IFRSi. 2013. aastal võeti vastu direktiiv 2013/34/EL, mis sai tuntuks kui siseriiklikku õigusesse ülevõtmise direktiiv ning selle direktiivi eesmärk oli saavutada ühtlustamist, kuid mitte ühtlust. Lisaks siduvatele sätetele on mitmeid alternatiivseid võimalusi ja teatud küsimuste reguleerimine on jäetud üksnes liikmesriikide otsustada. Uue raamatupidamisdirektiiviga on vaja siseriikliku õigusega määratleda nõutavate finantsaruannete vorm ja sisu, tuleb arvestada ettevõtja suurust, õiguslikku vormi ning tähtsust majandusele. Euroopa Komisjon tahtis uue direktiivi kehtestamisega saavutada positiivseid tulemusi ettevõtjate finantsaruandluse kvaliteedi parandamises, vähendades samal ajal mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate finantsaruannete koostamise ja avaldamise kulusid. See direktiiv on alguseks finantsaruandluse järgmiseks kujunemise faasiks, mis on oluline globaliseerumise tingimustes, kui paljud ettevõtjad laiendavad oma äritegevust rahvusvahelisel tasandil. (Stojilković, 2016, pp. 118-120)

Samuti arutatakse üldtunnustatud raamatupidamis- ja auditeerimisstandardite kogumi kooskõlastust aktiivselt peaaegu kõigil finantsturgudel, sest nende standardite panus on vähendada riske ja tugevdada kõigi raamatupidamisinfosüsteemide vastutuskeskkonda, eriti aktsiaturgudel, kus on noteeritud avalikud ettevõtted. Rahvusvaheliste standardite juurutamise peamiseks väljakutseks maailmas on tagada, et vandeaudiitorid ja raamatupidajad saaksid oma ülesannete täitmiseks vajalikud teadmised ja oskused. Samuti on uute rahvusvaheliste standardite töövahendina ühtse teabe genereerimisel märkimisväärsed mõjud, kuna globaliseerunud keskkonnas peavad ettevõtted keskenduma oma tegevusele ja tegema jõupingutusi mitte ainult mikrokeskkondade, vaid ka makrokeskkondade analüüsimisel. (Guadarrama, 2023, p. 115) Boyanov (2019, pp. 1422-1423) selgitab, et ülemaailmselt

aktsepteeritud raamistiku vastuvõtmine oleks kasulik kõikidele sidusrühmadele, kuid sellele üleminek ei tohiks olla ühene ja tingimusteta, vaid peaks toimuma olenevalt ettevõtete suuruselt, võimalustest ja vajadustest ning vastavalt finantsinformatsiooni kasutajate eesmärkidest.

Finantsaruannete kasutajaid saab grupeerida sisemisteks ja välisteks kasutajateks. Sisemiste kasutajate gruppi kuuluvad ettevõtte juhtkond, omanikud ja ka direktorid. Väliseid kasutajaid saab jagada kahte gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad pangad, tarnijad ja teised, kes on seotud ettevõtjale tagatise andmisega või krediitvõimelisusega. Teise gruppi kuuluvad aktsionärid ja ettevõtja aktsiatest huvitatud investorid, kes peavad oluliseks aktsia väärtust, dividende ja ettevõtte sissetuleku allikaid. Igal ühel neist on oma huvid, mida finantsaruannetest jälgitakse. Ühte tüüpi kasutajad loevad finantsaruandeid, et hinnata äriske ja kasumlikkust, et teha kindlaks ettevõtte elujõulisus. Teine keskendub ettevõtja võimele tekitada rahavooge ja ka sellele, kas need on kohustuste täitmiseks piisavad. Näiteks investorid soovivad näha lisaks finantsandmetele igakuiseid tegevusaruandeid ja teavet, kuidas ettevõtte oma finantseesmärke täidab. Seevastu pank soovib näha auditeeritud majandusaasta aruannet, kvartaalseid finantsaruandeid ja likviidsusnäitajaid, mis on aluseks lepingust tulenevate kohustuste täitmiseks. Ettevõtte omanikud on eelisseisundis, sest on äritegevusega seotud ja omavad ülevaadet tegelikust äritegevusest ja finantsseisundist võrreldes aktsionäridega, kes võivad saada teavet ainult esitatavatest finantsaruannetest. Seega korrektselt esitatud majandusaasta aruanne ja finantsaruanded on tugipunkt, kus lugeja saab võrrelda ettevõtja finantsseisu teiste sama valdkonna ettevõtjatega. (de Mesa Graziano, 2006, pp. 44-46)

Finantsaruanded on nendes sisalduva teabega ettevõtte toimimise üks lahutamatu osa. Finantsandmete korrektse kajastamise eest vastutavad finants- ja raamatupidamistarvestust korraldavad isikud, kes lähtuvad oma töös raamatupidamist korraldavatest seadustest. Ettevõtja finantstulemuste kontrollimisega tegelevad vannutatud audiitorid, kes hindavad ja kontrollivad aruannete vastavust kehtivatele nõuetele. Audiitorkontroll on vajalik, sest ettevõtja äripartnerid ja maksunõustajad lähtuvad peamiselt bilansis ja kasumiaruandes kajastuvas teabes, sest nende tõlgendamine on neile kõige arusaadavam. Samuti peetakse oluliseks eetikastandardite olemasolu ja järgimist, sest see on üks riskide maandamise võimalusi. (Voss, 2019, pp.185-186)

Majandusaasta lõpus on ettevõtja kohustatud koostama aastaaruande vastavalt oma kategooriale, mis eeldab majandusaasta aastaaruandes esitatud näitajate kooskõla ettevõtja tegeliku finantsolukorraga ning et aruandeperioodil tehtud toimingud on täielikult ja õigesti kajastatud (Gheorghe, 2017, pp. 164-165). Euroopa Liidu börsidel noteeritud ettevõtjad peavad koostama konsolideeritud finantsaruanded kooskõlas IFRS-iga, rahvusvaheliste kontsernide liikmed koostavad eraldi aastaaruanded vastavalt oma siseriiklikule või mõnele rahvusvahelisele raamatupidamisele, sest nende eraldiseisvad aastaaruanded ei anna tõest ülevaadet. Ettevõtete gruppide vara-, finantse ja tulu saab aga hinnata konsolideeritud raamatupidamise aastaaruannete põhjal, välistades grupisisesed tehingud. (Dienes & Bacs, 2020, p. 332) Samuti kirjendatakse majandusaasta aruandes muud ettevõttega seotud äritegevust ning tulenevalt uutest nõuetest, tuleb peagi esitada ka säästva arengu aruanded. Suurettevõtjad on juba valmistunud CSRD direktiivi ja ESG aruandluse rakendamiseks. Kuid selle nõude edukaks täitmiseks on eeldus era- ja avaliku sektori andmevahetuse toimimisele reaalselt, mis lihtsustaks oluliselt raamatupidajate tööd. Seega järjest arenevas maailmas ja lisanduvatest uutest nõuetest muutub ka raamatupidaja töö ja roll ettevõttes. (Güldenkoh, *et al.*, 2024, p. 153) Seega tuleb arendada erialast pädevust erinevate ametialaste koolitustega, jagades asjakohast teavet raamatupidamise tegevusvaldkonna sündmustest, sh siseriiklikku ja rahvusvahelist infot finantsaruandluse ja auditeerimise kohta (Rozheliuk & Kalchenko, 2017, p. 143).

Finantsaruannete kvaliteedi tõstmisele aitavad kaasa raamatupidamise eetikat järgivad raamatupidajad. Raamatupidamise eetikas on oluline roll raamatupidaja erapooletul suhtumisel, mis vastab ühele finantsaruannete kvalitatiivsele tunnusele, objektiivsusele. Objektiivsuse põhimõtte kohustab raamatupidajatel olla õiglane, aus ja erapooletu. Raamatupidajatele piisavate teadmiste ja kogemuste andmine parandab töötulemusi, et koostatud finantsaruanded vastaksid finantsaruannete kvalitatiivsetele omadustele nagu täielikkus, võrreldavus, kontrollitavus jne. Kõrge professionaalsuse tasemega audiitorid on oma arvamuse andmisel tavaliselt rangemad, nad soovivad ettevõttes järgida eetikakoodeksit, et nende raamatupidajad saaksid seda käitumist toetada. (Edi & Enzelin, 2022, pp. 47-48)

Et olla professionaalne raamatupidaja, siis tuleb arvestada, et nõuded ja vajalike teadmiste maht kasvavad pidevalt. Kõigil kutselistel raamatupidajatel on kohustus arendada ja säilitada oma erialast pädevust ja vastutus selle eest lasub igal ühel endal. (Sorin-Ciprian, 2019, p. 97) Raamatupidaja kutsetunnistus on ettevõtjale usalduse ja kindluse märgiks (Dumitrescu, *et al.*,

2013, p. 1235). Professionaalse raamatupidaja üheks tunnuseks on ka usalduskohustuse täitmine. Usalduskohustus on juriidiline mõiste, mis on kehtestatud seadusega, see on määratletud kui kohustust tegutseda kõrgeima aususe ja lojaalsusega teise inimese suhtes ning teise inimese parimates huvides. Teine oluline nõue on professionaalse hoolsuskohustuse täitmine. Nõuetekohane hoolsus viitab ettenägelikkuse võimele vältida kahju tekitamist, samuti viitab see otsustusvõime, hoolsuse, ettevaatlikuse, sihikindluse ja tegevuse tasemele, mida raamatupidajalt konkreetsetes tingimustes eeldatakse. Oluline on lähtuda põhimõttest, et koodeksist ja kutsestandarditest kinnipidamine tuleb alati asetada kõrgemale ettevõtte ärihuvidele. (Love & Eickemeyer, 2020, pp. 6-8)

Pädevatel ja kutsetunnistusega raamatupidajatel on ettevõtja rahapesu vastases tegevuses oluline roll, nende ülesandeks on kahtlastest tehingutest teatamine. Raamatupidajal on ligipääs finantstandmetele ja teave majandustehingute sisust, mis võimaldab tuvastada organisatsioonis toimuvad kahtlased tegevused. Tööülesannete täitmisel tuleb kasutada professionaalset skeptitsismi, lähtuda rahapesu vastase tegevuse nõuetest ja järgida raamatupidajate eetikakoodeksis sätestatud väärtusi ning hoiakuid. Kahtlastest tehingutest teada andmine võimaldab rahapesu vastastel ametiasutustel tegutseda, piirates rahapesu selle alguspunktis. (Zolkafliil, *et al.*, 2023, pp. 250-251) Laptis lisab (2020, p. 146), et kutselistel raamatupidajatel on teadmised erinevatest keerukatest mudelitest, mida finantskurjategijad rakendavad.

Suurte ettevõtete raamatupidajatele on sätestatud oluliselt suuremad nõuded, kui väiksemate ettevõtete raamatupidajatele, neilt oodatakse kutseeksami läbimist, Exceli programmi head valdamist, andmeanalüüsi kogemust, head ja tugevat suulist ja kirjalikku eneseväljenduse oskust. Ettevõtjad otsivad kandidaate, kelle CV-d näitavad mitmesuguseid tegevusi väljaspool tööd, nad peavad olema head paljudes asjades, see on märk sellest, et ollakse seotud erinevate valdkondadega ja huvitatud uute asjade õppimisest ning enda järjepidevast täiendamisest. Samuti on oluline eelnev töökogemus, mis annab märku, et inimene mõistab töökoha ootusi ja suudab õigel ajal tööle ilmuda. Väga oluline on ka hea koostöö tegemise oskus, eriti kui tegu on juhtiva kohaga, sest ettevõtted tahavad, et raamatupidajad kuuluksid juhtimismeeskonda. (Chaplin, 2017, pp. 67-68)

Isip (2023, pp. 137-138) täheldab, et rahvusvaheliselt tegutsevad ettevõtjad kasutavad igapäevase raamatupidamise jaoks rohkem äriteenuste organisatsioone ning eriteadmisi ja -oskusi nõudvate tegevuste jaoks on seda tüüpi ettevõtjatel väike kohalik sisene raamatupidajate

meeskond või tehakse koostööd raamatupidamisbüroodega, kuid kohalikel ettevõtjatel on raamatupidamisarvestuse korraldamiseks peamiselt oma raamatupidaja ja vajadusel kasutavad nad välist abi keerukate maksu- ja raamatupidamisküsimuste lahendamiseks, et maandada oma äritegevusega seotud riske.

Äritegevuse riskid on samuti seotud tänapäeva automatiseerimise ja digitaliseeritud andmetöötlusega finantsaruandluse korraldamises. Digitaliseerimise kiire üleminek tähendab ka suurenenud riski andmete kaitsele. Küberturvalisus läheb kaugemale lihtsast infoturbest ja tagab erinevate ettevõtja varade kaitse, kui ettevõtjad kasutavad arvutisüsteeme ja sidevõrke. Infoturve on protsess, mis võimaldab säilitada teabe konfidentsiaalsust, kättesaadavust ja terviklikkust. Üha suurem hulk erinevaid ettevõtjaid automatiseerib ja digitaliseerib raamatupidamist vastavalt globaalsetele trendidele, kasutades selleks uusimad tehnoloogiad ja tööriiste, nagu tehisintellekt, pilve lahendused, mobiilne andmetöötlus, mis on riskiks raamatupidamisarvestuses kajastatud andmetele. Et vältida teabe ohtu sattumist, tuleb ettevõtjatel rakendada erinevaid kontrolli meetmeid, mille hulka kuulub raamatupidamisarvestuse eest vastutavate töötajate koolitamine ja nende teadlikkuse tõstmine olemasolevatest ohtudest. (Laichuk, *et al.*, 2023, pp. 153-154)

Tuncez, *et al.*, (2022, p.134) toovad välja, et digisüsteemide piisava ja nõuetekohase haldamise tagamiseks tuleb raamatupidamisarvestuse eest vastutavaid isikuid koolitada., sest nii saavad pädevad raamatupidamisspetsialistid märkimisväärset kasu anda ettevõttele andmete töötlemise, täpsuse, teabele kiire juurdepääsu, veariski minimeerimise ja protsesside töökoormuse vähendamise osas. Eelnevale lisaks täheldavad ka Chyzhevskaja, *et al.* (2021, p. 37), et digitaliseerimine muudab äriprotsesside keskkonda ja suhtlemist sidusrühmadega, muudab arvestuspersonali organisatsioonikäitumise kontseptsiooni, aidates revideerida selle kompetentsinõudeid ja laiendades kutse-eeskõhaldatavuse piire.

Okougbo ja kaasautorid (2021, p. 259) täheldavad, et raamatupidaja roll on organisatsioonide tegevuse jätkuvuse seisukohalt olulise tähtsusega. Jinhua & Xu (2018, pp. 2444-2445) toovad oma uuringus välja, et parendada eetilist kirjaoskust ja suurendada raamatupidajate huvi ning tahet enda kvalifitseerimisele, tuleks eetiline kirjaoskus lisada raamatupidaja ametisse nimetamise ja ametist vabastamise süsteemi ning raamatupidajate kutse-eeskõhaldatavuse koolitust tuleks läbida regulaarselt, et luua hea organisatsiooniline töökorralduse kultuur ja muuta

raamatupidajate suhtumist eetilise hariduse omandamiseks, et seeläbi parendada raamatupidamisarvestuse kvaliteeti.

Kokkuvõtvalt on raamatupidamisarvestus olnud tähtsalt kohal alates Vana-Egiptuse tsivilisatsioonist. Korrektset raamatupidamisarvestust aitavad ettevõtetes korraldada raamatupidajad. Nende roll ja tehtud töö mõjutavad nii ettevõtjat ennast kui ka ettevõtjast huvi tundvaid kolmandaid osapooli. Seepärast on väga oluline, et raamatupidajad oleksid kutse kvalifikatsiooniga, tõendaksid oma kutse taset järjepidevalt, teaksid seadusest tulenevaid nõudeid raamatupidamisarvestuse korraldamisel, rahapesu vastasel tegevusel, küberturvalisuse alal ja suudaksid ettevõtja majandustegevust kõige paremate teadmistega nõustada ja hallata.

1.2. Audiitori roll raamatupidamise kvaliteedi hindamisel

Sõna "audit" tuleneb ladinakeelsest sõnast *auditio*, mis tähendab "publik" või "kuulamine". Auditeerimine toimus juba varases tsivilisatsioonis, kui oli vaja usaldada ühele inimesele teise inimese vara, siis sooviti vara hoidja truudust kontrollida. Muistsed kreeklased kasutasid orje kontrollijate ja audiitoritena, nad pidid oma tööd tegema hästi ja mitte eksima, vastasel juhul neid karistati piinamisega. Audiitori kui röövli roll asendus hilisemates tsivilisatsioonides kaitsja rolliga röövellike suveräänide vastu. (Drylie, 2018, p. 17)

Auditi kvaliteeti saab defineerida kui kinnitust loodud väärtuse kolmandatest isikutest kasutajate ja auditi klientide auditile esitatavate ootuste vahel. Sidusrühmade ootused on täidetud, kui audiitorid väljastavad usaldusväärse audiitori aruande, vähendavad pettusest või veast tingitud oluliste väärkajastamiste tõenäosust, kui audit viiakse läbi vastavuses kutsestandarditele, eetikale ja kehtivatele seadustele ning auditeeritavad mõistavad oma kohustusi ja tagavad ettevõttes sisekontrollisüsteemide olemasolu. Audiitori valikul eelistatakse hea mainega audiitorühingut. Sidusrühmadele on oluline, et kui audiitor tuvastab väärkajastamise, mida aruandes ei korrigeerita, siis on see ka vastavalt välja toodud. (Vaičekauskas & Mackevičius, 2014, pp. 187-188)

Audititegevus on raamatupidajate töö tulemuslikkuse hindamine. Euroopa Liidu direktiivis 2013/34/EL määratleti esimest korda ettevõtjate kategooriad: mikro-, väike-, keskmise suurusega ja suurettevõtjad. Direktiiv kohustab vastavalt kategooriale esitama majandusaasta aruande mahu ja lisade arvu. Aruandlusdirektiivist 2013/34/EL võeti direktiivi 2011/778

ettepanekus üle auditi piirmäärad, mis on seotud ettevõtete kategooriatega ja mis sätestab, et auditi kohustus on keskmise suurusega ja suurtele ettevõtetele. Selle direktiivi peamine eesmärk on vähendada halduskoormust, kuid Eestile on mõju vastupidine ning selle tulemus võib kaasa tuua negatiivse mõju majanduskeskkonnale. Uurimustöös analüüsiti raamatupidamis-kohustuslasi ning tulemustest selgus, et aruandeid ei esitata õigeaegselt, mis seab kahtluse alla aruannetes sisalduva teabe õigsuse. Auditi piirmäärade tõstmine tooks kaasa olulise auditeerimiskohustuse vähenemise, hinnanguliselt 97-99%, millel tulemuseks on finantskeskkonna läbipaistmatuse kasv. (Güldenkoh & Silberg, 2014, pp. 94-95)

Vannutatud audiitori roll on parandada finantsaruannete sihtkasutajate usaldust, avaldades oma otsusega, et finantsaruanded on koostatud kõigis olulistes aspektides kooskõlas üldisega ja olulises osas õigesti. Auditi töövõttus on erinevad etapid. Töö vastuvõtmise etapis analüüsib audiitor klientide taotlusi, kontrollib auditi kliendi suhtes sõltumatust, sõlmib kliendiga lepingu, milles sätestatakse auditi töövõtu tingimused. Planeerimise etapis vaadatakse üle auditeerimise nõuetest tulenev lähenemise metoodika, koostades auditi tegevuse plaani ja ajaelarve. Testimise ehk kontrolliprotseduuride tegemise etapis rakendab audiitor kõige olulisemaid kehtestatud auditiprotseduure ja viib läbi testimised. Viimases etapis vaatab auditi partner läbi auditi valimid, tehtud töö ja põhjendused erinevuste osas, mis on koostatud eelnevates etappides. Audiitori otsus peab selgelt ja kirjalikult väljendama vannutatud audiitori arvamust ja hindama, kas raamatupidamise aastaaruanne on koostatud vastavalt seadusest tulenevatele nõuetele. Otsuseid on mitut tüüpi: otsus, märkustega otsus, vastupidine otsus ja arvamuse avaldamata jätmine. Vannutatud audiitor ei saa anda täielikku kindlust selle kohta, et finantsaruanded ei sisalda pettusest või veast tulenevaid valeandmeid. Kohustusliku auditi olemuslike piirangute tõttu on võimalus, et teatud olulisi finantsaruannete väärkajastusi ei tuvastata isegi siis, kui audit viiakse läbi kooskõlas rahvusvaheliste auditistandarditega, sest audiitor teostab tööd olulisuse ulatuses. (Lenghel, 2015, pp. 150-152)

Backof jt (2022, p. 2299) toovad välja, et audiitorid ei auditeeri sendi täpsusega, vaid leitakse mõistlik kindluse tase, mis aitab vähendada audiitorite võimalikke kohtuvaidluste riski. See on tase, mis kaitseb audiitoreid ja tuleneb standardist, kuid ei anna täielikku kindlust, et iga oluline väärkajastamine avastatakse. Goh jt (2023, p. 164) põhjal audiitori olulisuse määramine tuleneb ISA standarditest ja avaldatud madalam olulisuse künnis on seotud kõrgema auditi kvaliteediga, seeläbi tagatakse suurem kindlus. Lisaks on see kriteerium audiitori otsuse andmise lävendiks auditi viimases etapis. Autorid tutvustavad olulisuse numbrilist väärtust, millest allpool oleksid

väärkajastamised selgelt ebaolulises summas. Olulisuse arvutamisel võetakse arvesse rahvusvahelist auditeerimisstandardit ISA 320 „Auditi planeerimise ja läbiviimise olulisus”. Olulisuse arvutamise võimaluseks on näiteks maksueelne kasum või korrigeeritud EBITDA indeks, jt. Selle kindlaksmääramine vähendab auditi mahtu, ilma et kahjustaks tehtud töö kvaliteeti. (Shvyreva & Petukh, 2018, pp. 1261-1266)

Audiitori põhieesmärk finantsaruannete auditeerimisel on avaldada arvamust esitatud informatsiooni õigsuse kohta kõigis olulistes aspektides seoses kehtiva arvestusraamistikuga. Kuigi rahvusvahelised auditeerimisstandardid sätestavad, et audiitorid ei pea auditeeritavates ettevõtetes finantspettusi avastama, peavad nad töövõtu käigus tagama, et pettuse risk ei mõjutaks auditi arvamust. Pettuseriski tunnuste kaalumisel peaks audiitor kasutama parimaid tavasid piisava ja asjakohase tõendusmaterjali hankimiseks. Need tõendid toetavad audiitori arvamust auditeeritud tingimuste täpsuse kohta ja aitavad hinnata pettuse riski ettevõtte tasandil. Pettuse riski ja raamatupidamisega seotud manipulatsiooni tuvastamiseks aruannetes saavad audiitorid kasutada mitmeid näitajaid nagu näiteks brutomarginaali indeksid, müügie erinevused, amortisatsioon, üldjuhtimiskulude suhe käibesse ja võlgade tase. (Iamandache, *et al.*, 2023, p. 373, 383)

Pettusi aitab audiitoril tuvastada professionaalne skeptitsism. Professionaalset skeptitsismi rakendades, seab audiitor auditiülesannete täitmisel alati auditi tõendusmaterjali kahtluse alla, uurib seda hoolikalt, et avastada finantsaruannetes esinevaid teabe väärkajastamisi ning reageerib asjakohaselt riskihinnangutele. Pettuse avastamisel on oluline roll ka audiitori kogemustel, kompetentsil ja pädevusel. Seda seetõttu, et pädevus on üks teguritest, mille alusel audiitor töötab tõhusalt ja täpselt, eriti finantsaruannetes sisalduva teabe mõistmisel. Kutsealast kompetentsi rakendab audiitor tehtud töö kohta järelduse tegemisel. Audiitori otsuses on oluliste väärkajastamiste olemasolul kliendi finantsaruannetes kohustus need välja tuua. (Sari & Andrian, 2023, p. 389)

Auditi standardid sätestavad, et raamatupidamispersonal kvaliteet on riskitegur, mille audiitorid peavad oma auditi riskihinnangusse kaasama. Raamatupidamistöötajate haridustase võib mõjutada andmekvaliteeti ja seeläbi ka oluliste väärkajastamiste riski. See tähendab audiitoritele rohkem töötunde ja aruannete korrigeerimisi. Vajadusel kaasatakse sellistes projektides ka kogenumad partnerid. Kuna töömaht suureneb, siis audiitorid esitavad tehtud ületundide eest lisaarveid. Mis tähendab, et halb andmete kvaliteet ja ebapädev raamatupidaja

on ettevõttele suurem kulu. See on otsene tõend, et töötajate haridustase ja töökogemus mõjutavad finantsaruandlust. (Gul, *et al.*, 2024, pp. 145-146) Kogenud partnerite ehk konsultantide kasutamine omavaheliseks konsulteerimiseks on üks *Big Four* eelis võrreldes väikeste või üksi toimetavate audiitorettevõtetega. Seetõttu saab ka väita, et *Big Four* audiitorid pakuvad paremat auditi kvaliteeti, sest neile on väga oluline enda maine hoidmine (Abughazaleh, *et al.*, 2015, pp. 57-58). Zimmerman jt (2023, pp. 1409-1410) hinnangul on eriala spetsialistide kasutamine üha enam levinud auditi töövõttudes ning see on otseselt seotud kliendi suuruse ja keerukusega.

Samuti on tehnoloogial auditeerimisprotsessi tõhususe osas selgeid eeliseid. Uued tehnoloogilised võimalused nõuavad audiitoritelt uusi oskusi IT valdkonnas. IT õpe ja kodeerimine tuleks lisada finantseriala õppekavasse, sest digioskused on tuleviku eriala, mistõttu on vaja, et haridusasutused tutvustaksid tulevastele lõpetajatele vastavaid teadmisi. Digitehnoloogia kasutamine pakub eeliseid auditeerimisel näiteks suurandmete analüüsimisel. Audiitorfirmad ei pea keskenduma ainult raamatupidamise oskustele, vaid peavad ühendama tehnilised oskused digitaalsete oskustega, et parandada audiitorite tulemuslikkust. Auditeerimise kontekstis täheldatud suurte tehnoloogiliste ja digitaalsete edusammude tõttu peavad audiitorfirmad ja audiitorid nendesse tehnoloogiatesse investeerima ja teadma, kuidas neid kasutada. Oma konkurentsivõime tagamiseks tuleb kaaluda tehisintellekti, plokkahelat ja muid andmevõimekuse arendusi. Samuti tuleb sellega kaasnevalt auditistrateegiad viia vastavusse klientide keerukate raamatupidamissüsteemidega. (Allbabidi, 2021, pp. 76-77)

Tehisintellekti tehnoloogiaid ei kasutata veel laialdaselt audiitori erialal, kuid neil on märkimisväärne potentsiaal audiitori elukutse töö lihtsustamiseks. Tehisintellektiga saab parandada prognoosimisvõimaluste parendamist ja teatud tööloikude automatiseerimist, kuid tehisintellekt ei saa täielikult võtta üle inimese rolli. Tuleb arvestada, et inimestel on võrreldes masinatega võime tunnetada ja kasutada nõ kõhutunnet kahtlust tekitavates olukordades. Kuna audiitori otsusel on kaasnev mõju erinevatele sidusrühmadele, näiteks investoritele, aktsionäridele ja juhtkonnale, siis on see täna alles arenev valdkond, kuid võib tulevikus audiitorite tööd oluliselt lihtsustada. (Mpofu, 2023, pp. 508-509)

Lisaks uutele tehnoloogiatele on audiitoritel uueks väljakutseks ettevõtjad, kes tegelevad plokiahela ja krüptovaluutaga, sest nad on oma olemuselt riskantsemad kui teised kliendid. Riskitegurit suurendab audiitoritegevuse asjatundlikkuse puudumine krüptovaluutade ja

plokiahela tehnoloogia rakendamisel, sest puuduvad asjakohased regulatiivsed standardid. Seega liigitatakse asjakohase sisu kasutamisel auditi klient kõrge riskiga kategooriasse. Kõige suurem riskikoht krüptovaluuta varade kajastamisel on ettevõtja hinnang vara väärtuse kohta. (Dong & Pan, 2023, p. 10)

Kokkuvõtvalt on audiitoril oluline roll raamatupidamisarvestuse kontrollis. Audiitor annab oma otsusega kindlustunde ettevõtte omanikele, äripartneritele ja huvigruppidele selle kohta, et ettevõtja finantsnäitajad on korrektselt kajastatud ja finantstulemused on usaldusväärsed. Audiitor ei teosta kunagi kontrolli sendi täpsusega, vaid määrab auditi raames vastavalt ettevõtja majanduslikele näitajatele, olulisuse määr, mille alusel hakatakse detailset tööd tegema. Audiitor kontrollib ettevõtja raamatupidamisarvestust, sisekontrolli olemasolu ja toimimist ning pettuse riske, et finantsaruannetes ei esineks tahtlikult või veast tingitud väärkajastamisi. Kiiresti arenev maailm ja uute tehnoloogiate kasutuselevõtt mõjutab ka audiitorite tööd nii enda oskuste parendamise ja arendamise kui ka klientide töö kontrollimise osas, kui kliendil on tugev kontrollikeskkond, siis on võimalus kontrollida kontrollikeskkonna toimimist ja sellega vähendada auditis testitavate ühikute mahtu. Lisaks üha suurem roll on reaalajamajandusel, mis on tulnud digiajastuga ja lihtsustab oluliselt äriprotsesside toimimist. Lihtsamad kontrolliprotsessid ja tööloigud automatiseeritakse, tekivad juurde uued regulatsioonid ja nõuded ning vajadusel tuleb ka klienti nende osas nõustada.

1.3. Raamatupidajale ja audiitorile sätestatud nõuded Eestis

1980. aastate lõpust algas Eestis uuele raamatupidamissüsteemile üleminek. Suuremad muudatused tehti nii seadusandluses, terminoloogias, arvestuspõhimõtetes kui ka finantsaruandluses. Pändi alus turumajanduse põhimõtetest lähtuva finantsarvestuse korraldamisele, mis võimaldas rakendada rahvusvahelistele raamatupidamisstandarditele vastavat finantsarvestust. Nende põhimõtete rakendamisega edestas Eesti teisi Euroopa Liidu liikmesriikide, rakendades rahvusvahelisi raamatupidamispõhimõtteid juba enne, kui need muutusid 2005. aastal börsiettevõtetele kohustuslikuks. (Tikk, 2010, pp. 350-351)

Tänapäeval on Eestis mitmeid raamatupidamist reguleerivaid seadusi, määrusi ja õigusakte, mida tuleb raamatupidamiskohustuslasel järgida. Raamatupidamise korralduse aluseks on raamatupidamise seadus, Raamatupidamise Toimkonna Juhendid, samuti ka rahvusvahelised standardid (IFRS, IAS). Lisaks raamseadusele, RPS-le ja RTJ-le tuleb järgida maksukorralduse

seadust, võlaõigus-, tulumaksu-, käibe- ja sotsiaalmaksuseadust, äriseadustikku, tööseadusandlust ja erinevaid määrusi (Raamatupidamise seadus, 2002).

Tulenevalt raamatupidamise seadusest on ettevõttel võimalus oma raamatupidamist teostada kas kooskõlas Eesti finantsaruandluse standardiga, mida täiendavad raamatupidamise toimkonna juhendid, või IFRS alusel. Viimase variandi peavad kindlasti valima krediitiasutused, kindlustused, teatud tingimustel konsolideerimigrupid ja sihtasutused, investeerimisühingud ja börsil noteeritud ettevõtted. IFRS aruanne on küll keerukam ja mahukam, aga see annab ettevõttest ja tema finantsjuhtimisest põhjalikuma ja läbipaistvama ülevaate, sest raamatupidamisaruandes tuleb avalikustada palju detailsem lisainformatsiooni. Raamatupidamise aastaaruanne on oluline ettevõtte majandustulemuste esitlemise informatsioonikandja. RPS § 16 sätestab aastaaruande koostamise rahvusvaheliselt tunnustatud arvestuse ja aruandluse põhimõtete osaks olevad alusprintsiibid (vt lisa 1) ning § 4 sätestab raamatupidamise korraldamise põhinõuded (vt lisa 2), mille täitmine tagab kvaliteetse raamatupidamisarvestuse (Raamatupidamise seadus, 2002).

Eestis on raamatupidamise valdkonna kutse andmist korraldava organi õigus Eesti Raamatupidajate Kogul. Samuti on ERK koostanud Raamatupidaja kutse-eetika koodeksi, mis on aluseks raamatupidajate kutsealasel tegevusel ja sätestab põhiprintsiibid, millest tuleb lähtuda. Koodeksi koostamisel on võetud aluseks Rahvusvaheliste Raamatupidajate Kutse-eetika Koodeks. Koodeks sätestab, et kõigile raamatupidajatele kehtivad ühtselt samad põhimõtted, sõltumata tegutsemise valdkonnast ning lepingu vormist, oma tööd tuleb teha vastavuses kutseala standarditega ja selle ülim eesmärk on edendada raamatupidaja elukutse eetilist kultuuri. Tulemuste saavutamiseks on kirja pandud põhinõuded, mida tuleb oma töös alati järgida. Selleks on usaldusväärsus, kutsealane kompetentsus, tegevuse kvaliteet ja kindlustunne. Eeltoodud põhinõuete saavutamiseks tuleb raamatupidajal oma töös järgida järgnevat põhimõtteid: ausus, objektiivsus, erialane kompetentsus ja ajakohasus, usaldusväärsus ja professionaalne käitumine. (Eesti Raamatupidajate Kogu, 2024a)

Raamatupidamise kutsestandardid on loodud kindlustunde suurendamiseks, kvaliteedi näitamiseks ja ühtsete hindamisreeglite kehtestamiseks, need on aluseks, et kutseeksami sooritanud raamatupidaja saaks oma kvalifikatsioonitaset tõestada (Eesti Raamatupidajate Kogu, 2024b). Kallaste ja Alver (2017, pp. 129-130) selgitavad oma uuringu tulemusena, et võrreldes teiste riikidega on Eesti nõuded kvalifikatsioonitundidele väga madalad,

rahvusvahelise lähenemisviisi puhul peaks kutseline arvestusekspert olema kohustatud läbi viima vähemalt 40 tundi CPD-d aastas, millest 20 tundi peaks olema kontrollitav, viimast küll nõutakse audiitoritelt, kuid mitmed riigid on rakendanud sama nõuet raamatupidajate kvalifikatsioonitaseme säilitamiseks, et anda ühiskonnale garantii, et nõutavatest kutseoskustest piisab teenuste osutamiseks. Ka Tetsov jt (2021, pp. 79-80) toovad Eesti raamatupidajatega tehtud uuringus välja, et valitud eriala lõpetajate ootuste ja töö tegelikkuse vahel oli lõhe tööülesannete keerukuse taseme, tööülesannete mahu ja karjäärivõimaluste osas, mis on tingitud kiiresti muutuvast majanduskeskkonnast ja seadusandlusest ning ka raamatupidamisstandardite muudatused suurendavad omakorda töökoormust ja raskendavad igapäevast raamatupidamistööd.

Keskmise suurusega ettevõtete ja suurettevõtete raamatupidamise arvestus on oluliselt keerukam, kui väiksemate osatüüpide raamatupidamine. Omades ligipääsu suurele hulgale konfidentsiaalsele teabele ettevõtte äritegevuse kohta, saab raamatupidajast isik, kes peab kinni pidama teatud reeglitest ning samuti ka kehtivast seadusandlusest. Tavapäraselt 5. taseme raamatupidaja tegeleb igapäevase raamatupidamisega, sh maksudeklaratsioonide täitmise ja statistiliste aruannete koostamisega, 6. taseme raamatupidajalt eeldatakse juba rohkem vastutust ja oskusi ning tema vastutusalasse kuulub ka finantsjuhtimine, 7. tasemele jõudes saavutatakse lisaks eelnevale ka audiitorkontrolliga tegelemine ja järelvalve teostus (Sihtasutus Kutsekoda, 2024).

Raamatupidajate tööd reguleerib lisaks raamatupidamise seadusele ka RahaPTS. RahaPTS § 2 lg 1 p 6 ja 7 sätestavad, et antud seadus kohaldub audiitoritele, raamatupidamisteenuse pakkujatele, raamatupidamise või maksustamise valdkonnas nõustamisteenuse pakkujatele (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017). Samuti RPS § 3 annab tegevjuhtkonna ja kõrgema juhtorgani mõistete tähendused, kuid ei seo neid raamatupidamiskohustustega raamatupidamise korraldamisel. Seos luuakse ÄS-is, mille järgi korraldab äriühingu raamatupidamist juhatus (Äriseadustik § 183). Majandussüüteoaks karistusseadustiku (KarS) mõistes võib kvalifitseeruda ÄS-is kehtestatud juhatuse kohustuste rikkumine. Need on osanike või aktsionäride koosoleku kokku kutsumata jätmise vara vähenemise korral (netovara nõue), äriühingu varalise seisundi ja muude kontrollitavate asjaolude kohta andmete esitamata jätmise ja ebaõigete andmete esitamine, raamatupidamise kohustuse rikkumine, pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmise (KarS § 380, § 381, § 381¹, § 385¹). Kuid eelnevad seadused määravad vastutuse ettevõtte

juhtkonnale, mitte raamatupidajale, kes on töö eest otseselt vastutav. Auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjatel aitab riski vähendada audiitor.

Audiitor on väga hea üldistusvõimega spetsialist, kelle töös on oluline järeldesteni jõudmine olemasoleva info pealt ning organisatsioonide ja protsesside sisemise loogika mõistmine, oskus eristada olulist ebaolulisest. Eesti audiitorite kliendipagas ja kogemus on muljetavaldav – paljud neist on jälginud ja toetanud iseseisva Eesti ettevõtlust selle algaastatest alates, näinud siinse ärikultuuri ja ettevõtluspraktikate arengut ja sellele kaasa aidanud, seda nii suurimate kui keskmiste ja väikeste ettevõtete osas. (Audiitorkogu, 2024a)

Rahvusvahelise auditeerimise ja kindlustunnet andvate töövõtude standardite komitee, IAASB, on sõltumatu standardeid kehtestav organ, mis kehtestab kõrgekvaliteedilised rahvusvahelised standardid auditeerimisele, kvaliteedikontrollile, ülevaatamisele ja nendega seotud teenustele ning seejuures tõstab IAASB tavade kvaliteeti ja ühtlust kogu maailmas ning tugevdab avalikkuse usaldust ülemaailmse auditeerimis- ja kindlustusameti vastu (International Auditing and Assurance Standards Board, 2024).

Eestis vandeaudiitoriks saamiseks eraldi õppekava loodud ei ole, kuid audiitoriks on võimalik saada praktiseerides kogunud kolleegide kõrval. Vandeaudiitori kutset saab omandama minna, kui oled vähemalt kolm aastat audiitori assistendina töötanud ja sul on olemas bakalaureusekraad, samuti peab kutse taotleja olema hea mainega ja usaldusväärne. Kutseksamit korraldab AJN ja võtab samuti vastu AJN-i moodustatud eksamikomisjon, milles on 8 liiget ning nendest viis on vandeaudiitorid. Kutseksam koosneb kaheksast moodulist, millest neli on audiitortegevuse ja neli raamatupidamise kohta. Kõigi audiitorettevõtjate tegevus allutatud regulaarsele sõltumatule kvaliteedikontrollile. Kvaliteedinõuetele mittevastava kutsetegevuse korral on realselt rakendatavaks rangeimaks karistuseks tegevusloa äravõtmine. Samuti jälgib Audiitorkogu pidevalt audiitorfirmade aruandlust kutsetegevuse kohta ning seadusest tulenevate kohustuste täitmist. Audiitorite kutsetegevuse suhtes esitatud kaebusi menetlevad sõltumatud töörühmad. (Audiitorkogu, 2024c)

Audiitortegevuse seadus § 91 lg 1 sätestab, et kui seaduses ei ole sätestatud teisiti, on raamatupidamise aastaaruande audit kohustuslik raamatupidamise seaduse tähenduses raamatupidamiskohustuslasele, kelle raamatupidamise aastaaruandes toodud aruandeaasta näitajatest vähemalt kaks ületavad alljärgneva tingimusi: müügitulu või tulu 4 000 000 eurot,

varad bilansipäeva seisuga kokku 2 000 000 eurot ning keskmine töötajate arv 50 inimest (Audiitortegevuse seadus, 2010). Vt täpsemalt lisa 4.

Audiitor annab oma otsusega (vt lisa 3) kolmandatele osapooltele kindluse ettevõtja finantsaruannete vastavusest kehtivate seaduste ja reeglite kohta. Audiitor on erapooletu ja sõltumatu osapool ja lähtub oma töös audiitori elukutse põhiväärtustest, milleks on: usaldusväärsus, objektiivsus, kutsealane kompetentsus, konfidentsiaalsus ja professionaalne käitumine. Audiitorite loodav kvaliteet tuleneb seadustest ja kutsetegevusega sätestatud standarditest, neil on ranged kvaliteedinõuded ja enda täiendamise kohustus. (Audiitorkogu, 2024b)

Kokkuvõtvalt on Eestis võimalik omandada nii raamatupidamise erinevate tasemete kutseid kui ka vandeaudiitori kutset. Raamatupidajatel on võimalik omandada 5., 6. või 7. kutsetase, mille eelduseks on koolituse läbimine, töökogemuse omandamine ja kutseeksami sooritamine. Vandeaudiitori kutse saamiseks peavad kutse soovijal olema olemas teatud isikuomadused, mis aitavad kaasa kutse-eeetika kõrgel tasemel hoidmisele. Vandeaudiitori kutse omandamiseks tuleb aga alustada õpipoisi ametist vandeaudiitori kõrval ja peale kolme aastat praktiseerimist on võimalik kutseksam sooritada. Vandeaudiitoritele on seatud kõrged kvaliteedi nõudmised ja enda pidev arendamise ja täiendamise kohustus, mis on arusaadav, sest nemad annavad oma otsusega ettevõtjast huvi tundvatele isikutele kindlustunde, et ettevõtja on oma finantsaruanded koostanud vastavalt seadusele.

2. EMPIIRILINE UURING

2.1. Uuringu meetoodika, protsessi ja valimi kirjeldus

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uuringut. Denzin & Lincoln (2000, p. 8) selgitavad, et kvalitatiivse uurimistöö kasutust iseloomustab kõige enam see, et ei ole ühtset meetodit, vaid erinevatesse lähenemistesse kuuluv meetodite spekter, mida saab valida vastavalt uurimisküsimustele ja uurimistraditsioonile ning kvalitatiivse uurimistöö keskne tunnus on meetodite sobivus, mis tähendab, et peaaegu iga protseduuri puhul on võimalik kindlaks teha, millise konkreetse uurimisobjekti jaoks see on välja töötatud. Kvalitatiivses uuringus kasutatakse andmete kogumiseks kõige sagedamini intervjuusid (Ryan, *et al.*, 2009, p. 309). Intervjuu alusel võib tuvastada, millised teema aspektid on uuringu osalejate jaoks kõige olulisemad ja tähelepanurikkamad (Matthews & Ross, 2010, p. 145).

Lõputöös viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuud PwC audiitoriga, et teada saada auditeeritud ettevõtete raamatupidamisarvestuse kvaliteedi taset. Poolstruktureeritud intervjuu läbiviimisel tuleb arvestada, et intervjuu pikkus võib lisaküsimuste esitamise ja intervjuueeritava rohkem sõna andmisega olla ajamahukam. Seega tuleb uurimisprotsessi järgmistes etappides arvestada andmete analüüsimisel lisa ajakuluga, kuid just nii võib koguda võimalikult palju teavet ja samuti on võimalik välistada hilisem lisaküsimuste küsimise vajadus. (Kyc, 2022, pp. 42-43)

Lõputöö valim on eesmärgipärane valim. Eesmärgipärasele valimile on iseloomulik, et uurimisobjektid valiti eesmärgipäraselt, mitte juhuslikult (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 155). Eesmärgipärasesse valimisse on otsitud vastajad, kes suudavad anda kõige paremat ja asjakohasemat teavet ning arvestatakse, et saadaolevat ressursi kasutatakse efektiivselt (Campbell, *et al.*, 2020, pp. 653-654). Valim moodustub PwC audiitoritest, sest audiitorid on vastava pädevusega eksperdid, kes oskavad anda kõige täpsemat teavet kliendi raamatupidamisarvestuse kvaliteedi kohta, kus on murekohad ja kuidas oleks võimalik neid parandada. Kuna PwC-s on palju audiitoreid, siis oma valimisse valisin audiitorid alates *manager'i* tasemest (juhtivaudiitor), sest nende tööstaž on võrreldes madalamal tasemel olevate audiitoritega oluliselt pikem, neil on rohkem kogemusi ja enamasti on nende tasemel ka juba omandatud vandeaudiitori kutse. Seega saab järeldada, et tegu on oma ala ekspertidega.

Kokku viidi töös läbi 14 intervjuud. Intervjuu ettevalmistamise etapis koostati lähtuvalt lõputöö uurimisküsimustest ja teooriast 12 küsimusega küsimustik (vt lisa 4).

Küsimustega sooviti teada saada audiitorite tööstaaži, ametinimetust, vandeaudiitori kutse olemasolu, kuidas hinnatakse auditi klientide raamatupidamisarvestuse kvaliteeti, millised on enamlevinumad puudused, kas raamatupidamisarvestuse kvaliteedil on seos raamatupidaja omandatud hariduse ja kutse olemasoluga ning kuidas oleks võimalik raamatupidamisarvestuse kvaliteeti parendada. Intervjuude eel on PwC töö *Google chat*’i vahendusel küsitud *manager’i*, *senior manager’i* (juhtivaudiitor; *manager* ja *senior manager’i* vahe on töökogemuste omandamises, *senior manager* haldab keerukamaid projekte) ja *directori* (vastutav vandeaudiitor klientides, kes ei ole börsiettevõtted; juhatuse liige) tasemel audiitoritelt nõusolekut osalema intervjuus lõputöö uuringuks (vt tabel 1). Neile tutvustati lõputöö teemat, eesmärki, meetodikat ja valimit. Selgitati isikuandmete kasutamise õigusi ja võimalust osaleda intervjuus anonüümselt. Samuti selgitati, et intervjuueeritavad ei ole kohustatud nimetama näidete toomisel auditeeritavate klientide nimesid. Lisaks selgitati, et lõputöö andmeanalüüsi paremaks teostamiseks oleks soov intervjuu salvestada ja paluti selleks intervjuueeritavate nõusolekut.

Tabel 1. Intervjuu andmed (autori koostatud)

Intervjuueeritav	Ameti nimetus	Vandeaudiitori kutse	Tööstaaž (aastates)	Intervjuu kuupäev	Intervjuu kestvus (minutites)
Intervjuueeritav 1	<i>Manager</i>	2015	5+	22.03.2024	21
Intervjuueeritav 2	<i>Senior Manager</i>	2002	5+	22.03.2024	25
Intervjuueeritav 3	<i>Senior Manager</i>	2013	5+	25.03.2024	24
Intervjuueeritav 4	<i>Manager</i>	omandamisel	5+	26.03.2024	28
Intervjuueeritav 5	<i>Manager</i>	2019	10	27.03.2024	40
Intervjuueeritav 6	<i>Manager</i>	2017	6	27.03.2024	30
Intervjuueeritav7	<i>Manager</i>	2021	7	27.03.2024	37
Intervjuueeritav 8	<i>Manager</i>	2022	7	27.03.2024	20
Intervjuueeritav 9	<i>Director</i>	2015	14	27.03.2024	22
Intervjuueeritav 10	<i>Manager</i>	2022	6	28.03.2024	17
Intervjuueeritav 11	<i>Senior Manager</i>	2018	11	02.04.2024	42
Intervjuueeritav 12	<i>Manager</i>	omandamisel	6	02.04.2024	12
Intervjuueeritav 13	Senior Manager	2013	17	03.04.2024	27
Intervjuueeritav 14	<i>Director</i>	2014	16	03.04.2024	35

Intervjuus osalejatega lepiti kokku täpne läbiviimise kuupäev ja kellaeg, samuti saadeti neile e-mailile tutvumiseks ette intervjuu küsimused. Intervjuud viidi läbi perioodil 22.03.2024 kuni 03.04.2024. (vt tabel 1)

PwC Eestis on *directori* tasemel kolm audiitorit, kellest kaks olid nõus intervjuus osalema, *senior manager'i* tasemel 7 audiitorit, kellest intervjuuga nõustus neli audiitorit ja *manager'i* tasemel 13 audiitorit, kellest intervjuuga nõustus 8 audiitorit. Kõik intervjuus osalejad soovisid jääda anonüümseks. Intervjuud viidi läbi *Google Meet* vahendusel ja salvestati *Apple Iphone XR Voice Memos* helisalvestus programmiga. Helifail transkribeeriti teksti vormi, transkribeerimiseks kasutati *Microsoft Word'i Dictate* funktsiooni.

Intervjuu analüüsiti sisuanalüüsi meetodiga. Sisuanalüüs on üks tekstimaterjali analüüsimise meetodeid ning selle olulisemaks tunnuseks on kodeerimine ja kategooriate loomine (Flick, 2009, p. 323). Koostatakse kategooriad ja nendele unikaalsed koodid (Creswell, 2013, p. 184). Tähtis on keskenduda olulisele ja kodeerimise käigus välja jätta ebaoluline teave (Flick, 2014, pp. 170-174).

Intervjuu küsimused (vt lisa 4) koostati tulenevalt uurimisprobleemist (milline on PwC audiitorite hinnang raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärgi kohustuslikuks muutmise osas) ja uurimisküsimustest (millised vead esinevad auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjate aruannetes ning milliste meetmetega oleks võimalik vigu vähendada ja osutada kvaliteetsemat raamatupidamisarvestust).

Intervjuu küsimustest (vt lisa 4) moodustus neli kategooriat (vt lisa 5). Esimese kuue küsimusega sooviti intervjuueeritavalt teada saada nende hinnangut praegu kehtivatele raamatupidamisarvestust mõjutavatele seadustele, kutsetasemega raamatupidajate arvu auditi klientides, milline on nende arvamus raamatupidajate kutsetunnistuse kohustuslikuks muutmise osas, hinnangut raamatupidajate võimele hakkama saada seaduse muudatustega, digiajastu arenguga ja hinnata raamatupidajate küberturvalisuse alaseid teadmisi. Eelnimetatud küsimused annavad võimaluse hinnata raamatupidaja pädevust ja sellest tulenevalt moodustus esimeseks kategooriaks „Raamatupidaja pädevus“.

Küsimused 5-8 selgitasid intervjuueeritavate hinnangut auditi ja ülevaatusega klientide raamatupidamisarvestuse kvaliteedile, millised on enamlevinud vead, kas kvaliteedil on seos

auditi tasuga ning nendest küsimustest moodustus teine kategooria „Raamatupidamisarvestuse kvaliteet“. Küsimuste 9-11 abil uuriti intervjueeritavatelt nende arvamust aruannetes sisalduva teabe õigsuse kohta, kui aruandeid ei esitata õigeaegselt, sooviti teada hinnangut olemasolevate auditi piirmäärade kohta ja tööülesannete muutuste kohta arenevas maailmas. Eelnevad küsimused võimaldavad selgitada auditi ja ülevaatus kohustuslikkust (kategooria kolm).

Viimase, 12. küsimusega sooviti teada saada intervjueeritavate soovitusi ettevõtjatele, raamatupidajatele ja riigile, et selgitada välja, kuidas raamatupidamisarvestuse kvaliteeti paremaks muuta, sellest tulenevalt oli neljas kategooria „Soovitused raamatupidamisarvestuse kvaliteedi parendamiseks“. Kategooriate sisu avaldatakse koodide kaupa (vt tabel 2).

Tabel 2. Kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooria	Koodid
Raamatupidaja pädevus	Kood 1: seaduse muutmise vajadus Kood 2: kutsetaseme olemasolu Kood 3: kutse kohustuslikuks muutmise Kood 4: uued nõuded Kood 5: teadlikkus digioskustest Kood 6: haridus Kood 7: konsultatsioon
Raamatupidamisarvestuse kvaliteet	Kood 1: väga hea Kood 2: rahuldav Kood 3: puudused Kood 4: eksimused Kood 5: täiendav tasu
Auditi ja ülevaatus kohustuslikkus	Kood 1: piirmäärad Kood 2: aruannete esitamine Kood 3: digiareng
Soovitused raamatupidamisarvestuse kvaliteedi parendamiseks	Kood 1: ettevõtjale Kood 2: riigile Kood 3: raamatupidajale

Intervjuu analüüsi tulemused tuuakse välja kategooriate ka koodide kaupa (vt tabel 2) ja illustreeritakse tsitaatidega.

2.2. Intervjuu analüüs

Lõputöö intervjuu küsimustiku esimesed kolm sissejuhatavat küsimust (vt lisa 4) olid mittekategoriseeritavad küsimused. Esimese küsimusega sooviti teada intervjuueeritava ametinimetust või rolli ettevõttes, teise küsimusega tööstaaži ja kolmanda küsimusega vandeaudiitori kutse olemasolu ja aastat, millal kutse omandati. Eelnevad küsimused selgitasid intervjuueeritavate kogemuste olemasolu, mida kauem on intervjuueeritav PwC-s töötanud, seda kõrgemale ametiastmele ollakse liikunud, seda rohkem on omandatud kogemusi ja kolmanda küsimuse vastusega saab tähendada, et tegu on omaala ekspertidega (vt tabel 1).

Kategooria „raamatupidaja pädevus“ koosneb seitsmest koodist (vt tabel 2). Esmalt sooviti teada saada, kas kehtiv seadusandlus on asjakohane ja piisav. Analüüsisist selgus, et enamik intervjuueeritavatest on seisukohtadel, et praegu kehtiv seadus on üldiselt hea ja Eesti finantsaruandluse standardit on lihtne järgida võrreldes IFRS-iga, intervjuueeritav 10 ei osanud öelda oma hinnangut raamatupidamisarvestust mõjutavate seaduste kohta ja intervjuueeritavad 3, 6, 8 ja 12 soovivad seaduse ajakohastamist (**kood 1**) rohkemate ja tänapäevaste näidetega ehk turu praktikaga. Intervjuueeritav 6 tõi välja „*Muidu olen rahul, aga krüptode maksustamine on selline kasvav valdkond. Seal on kindlasti vaja midagi juurde.*“, intervjuueeritav 12 lisas „*Mis ma täna praktikas nagu näen on see, et me oleme järgi minemas globaalsetele trendidele nagu näiteks optsioonid. Et Eesti hea tava optsioone ei käsitle, minu meelest võiks Eesti raamatupidamis toimikonna juhendid neid ka käsitleda.*“

Kutsetaseme olemasolu uurimisel (**kood 2**) selgitasid kõik intervjuueeritavad, et nad ei tea, kas auditeeritavatel klientidel on kutsetasemega raamatupidajad, sest oma töös nad ei küsi seda ei raamatupidajalt endalt ega juhtkonnalt. Seda ei ole vaja eraldi täpsustada ja kliendid ise ei too seda samuti kuidagi esile. Nad võivad ainult järeldada ja hinnata raamatupidajat tema oskuste ja esitatud aruannete põhjal, kas tema oskused liigituksid kutsetasemega raamatupidaja tasemele. Intervjuueeritavad tõid välja, et kui nende kliendiks on börsil noteeritud ettevõtted või pangad, siis nende raamatupidajad on väga head ja kõrge tasemega, millest saaks järeldada, et nendel on kutse olemas.

Intervjuueeritav 14 selgitas „*Tead seda ei oska kahjuks öelda. Ma tean, et neid tasemeid tegelikult väljastatakse ja on võimalik neid eksameid sooritada. Küll aga ei ole ka ju e-maili jalustest kuskil, et kes, mis tasemega on, nii nagu audiitoritel kohane on.*“ Intervjuueeritav 5 lisas

samuti „Tegelikult ei oska öelda, me audiitoritena kunagi seda ei hinda, kas raamatupidajal on kutse, me isegi ei uuri seda. Kui neil on mingid muud eksperdid, siis seda me tavaliselt hindame. Näiteks, kui meil on vaja teada, kas on ekspert keegi tagatiste hindamisel kinnisvara mõttes, siis seda kutset me tavaliselt kontrollime. Aga tavaliselt raamatupidaja kutset me üldjuhul ei kontrolli, küll aga me hindame nende pädevust tegelikult kogu kontrollikeskkonna raames.“ Ehk audiitorid tõid välja, et neil ei ole teadmist, kas raamatupidajatel on kutsetase olemas, aga see ei ole nende jaoks peamine, oluline on, et raamatupidaja teeks oma tööd hästi, oskaks seadust lugeda ja mõtleks tehingute kajastamisel kaasa.

Kutse kohustuslikuks muutmise osas (**kood 3**) olid intervjueeritavatel erinevad arvamused, viis intervjueeritavat olid arvamused, et tuleks kindlasti kohustuslikuks muuta, intervjueeritav 1 selgitas oma arvamust „Jah, kindlasti vajalik, kvaliteet turul kehv.“ Üks intervjueeritav oli arvamused, et see võiks olla vabatahtlik ja 8 intervjueeritavat nõustus kohustuslikuks muutmisega teatud tingimustel, näiteks ülevaatuse piirmäära täitumisel või alates keskmise suurusega ettevõtjatest või väikeettevõtjatel käibemaksukohustuslase piirmäära täitumisel.

Intervjueeritav 14 selgitas „Et selles osas, seda reguleerida. igal juhul tasub, et muutuks ka siis kogu kvaliteet võib olla selle võrra ühtlasemaks. Üle ei tasu pingutada, sest siis võib olla kaob hulk nii öelda arvestuse eksperte üldsegi ära samas.“ Intervjueeritav 10 lisas „Või, et oleks mingites piirides, näiteks, kui su ettevõtte on juba ülevaatuse kohustuslane, et siis näiteks. Need väiksed ühemehe ettevõtted või mingid sellised, et seal võib olla ei ole mõtet sellel, aga kui ettevõtte ületab mingid piirid, et siis võiks küll olla minu meelest.“ Samuti toodi intervjuudes välja, et Eestis on palju mikroettevõtjaid ja ühemehe firmasid, kelle aruanded ei ole keerukad ja nende aruannetel puudub otsene huvigrupp, siis ei ole vaja raamatupidamisarvestuse korraldamiseks kutsega raamatupidajat.

Uute nõuete omandamise ja seaduse muudatustega kursis olemisega (**kood 4**) olid intervjueeritavad samuti eriarvamustel, arvamus tugines nende kliendiportfellil. Suuremaid kliente auditeerinud intervjueeritavad leidsid, et nende kliendid on seaduste muudatustega kursis ja vajadusel konsulteeritakse audiitoriga, kas nad on kõigest õigesti aru saanud. Intervjueeritavad 6, 12 ja 13 ütlesid, et nende kliendid on väga hästi kõigega kursis, kuid nende klientideks on põhiliselt börsil noteeritud ettevõtted ja pangad. Kuid intervjueeritavad 4, 5, 7, 10 ja 14 toovad välja, et IFRS-i muudatused valmistavad raskusi.

Intervjueeritav 5 selgitab „*Uued nõuded, IFRS 16, nagu ma ütlesin, tekitab jätkuvalt küsimusi, aga pigem on võib olla isegi niimoodi, et võib olla ühelt poolt on see mugavus, kui on audiitor ettevõtjast koostööpartner, saad alati küsida, me ikkagi alati peegeldame. Aga tegelikult ma arvan, et standard on üsna selgelt kirjutatud lahti, kuidas IFRS 16 rakendada ja ma usun, et tegelikult kui raamatupidaja sinna päriselt sisse läheb, siis ta saab sellest ise ka aru.*“ Ning toodi ka välja, et igal suurel grupil oleks vaja eraldi IFRS spetsialisti, kes neid nõustaks ja aitaks, sest tavaline raamatupidaja ei jõua üksi kõigega kursis olla ja oma igapäevast tööd teha.

Raamatupidajate digioskusi uurides (**kood 5**) selgitasid intervjueeritavad 1 ja 9, et nemad ei oska seda hinnata, intervjueeritav 8 lisas „*Ma tunnen väga palju raamatupidajaid, see on minu isiklik täielik arvamus, aga mul on tunne, et väga paljud kui teevad audiitoriga koostööd, siis nad võivad vist unustada natuke ennast. Nad tahavad kõik andmed saata, jagada ja saada auditid ühele poole ja alati on hästi abivalmis auditit läbi viima. Et siis nad võivad natuke unustada, et seal võib sensitiivseid andmeid sees olla. Aga on ka, väga tervitatav, et on inimesi, kes tegelikult jälgivad seda. Ja ma arvan, et meie PwC-s vähemalt oma Connecti omamisega juba aitame seda nendega koos kindlustada.*“ Viis intervjueeritavat olid arvamusel, et IT ja küberturvalisuse valdkonnas peaks ettevõttes olema vastav spetsialist ja ettevõtja peab ise oma töötajaid koolitama, intervjueeritavad 2, 4 ja 14 selgitasid, et digioskuste tundmisel on üheks argumendiks raamatupidaja vanus, ülejäänud intervjueeritavad hindasid, et see on iga inimese enda teadlikkus.

Raamatupidaja hariduse (**kood 6**) selgitamisel olid intervjueeritavad ühel seisukohal, et suurtes ettevõtetes on enamasti väga pädevad raamatupidajad, kellel nad hindavad oskuste põhjal, et võiks olla kutse olemas, aga väikeste ja uute auditeeritavate klientide hulgas on tase väga erinev. Intervjueeritav 14 selgitas „*Koolis õpitu töös praktikas rakendatud ja kui sa seda iga päev teed, siis loomulikult need asjad kinnistuvad. Ja tõenäoliselt nüüd neid vigu ei teki...*“, samuti lisas intervjueeritav 5 „*Ja kui meil tekivad mingid kahtlused, et tegelikult raamatupidaja pole piisavalt pädev või ta tegelikult päris täpselt ei mõista, mida ta peab tegema, siis sellise tagasiside me üldjuhul ka juhtkonnale anname. Ja arvestades minu enda kogemuse baasil, siis selliseid juhtumeid 10 aasta jooksul, kus sa tõesti näed, et raamatupidaja on ebapädev olnud, siin võib olla kaks inimest.*“ Samuti toodi välja, et pädevaid ja väga häid raamatupidajaid saab hinnata kui kutsega raamatupidajaid, sest nad teevad oma tööd väga hästi, kuid teine pool klientidest ja eriti esimese aasta auditi klientide raamatupidajate teadmiste või oskuste tase ei

ole nii hea, pigem on kohati puudulik ja siinkohal oleks kindlasti kasulik, kui oleks omandatud kutse.

Küsidest intervjueritavatel kui tihti ja millises valdkonnas pöörduvad raamatupidajad nende poole konsulteerimiseks (**kood 7**), siis selle küsimusega olid intervjueritavate vastused ühtsed. Kliendid pöörduvad väga tihti oma küsimustega nende poole, kõige enam soovitakse arutada maksude teemadel ja ühekordsete uute tehingutega, mida varasemalt ei ole olnud või on tehing oma olemuselt väga keeruline. Samuti toodi välja IFRS ja rahavoogude aruanne, sest selle kokku saamisega on probleeme.

Intervjueritav 14 selgitas „40- 50- 60% on maksuküsimused, meie suuname maksuosakonda. Aga, siis on võibolla sellised tehinguid, mida ei juhtu tihti. Suuremad varade müügid või ostud, tütardega seotud teemad, et need on nagu, mis ei ole see igapäevane raamatupidamine onju. Et selliste tehingutega üldiselt jah ja maksud ja IFRS 17, 16, 15 ka IFRS 9.“ Intervjueritav 5 tõi eelnevale lisaks, et tema portfellis on enamasti finantssektori ettevõtteid, siis tuleb sageli küsimusi intressiriskide maandamise kohta, et kas *swap'e* toetada või mitte ning kuidas derivatiive kajastada. Pikaajalised kliendid tahavad pigem kõik kohe õigesti kajastada ja soovivad kindluse saamiseks algselt kohe küsimused ära lahendada.

Lisaks 8 intervjueritavat tõi välja IFRS 16-ne, kuigi seda on rakendatud juba mitmeid aastaid, siis jätkuvalt soovitakse teada, kuidas rendilepinguid kajastama peaks ja kuidas erinevaid lepingutingimuste muutusi hinnata. Kui audiitorite poole pöörduetakse konsultatsiooni saamiseks, siis uued kliendid pigem ootavad, et audiitor ütleks kõik ette, kuid seda nad ei tohi teha, tekib enda töö ülevaatamise risk. Tuleb hoida sõltumatust ja pigem oodatakse, et klient ise pakub omapoolse versiooni enda nägemusest, kuidas küsitavat tehingut kajastada või kui üldse ei oska, siis antakse näpunäide, kus seaduse punktist või RTJ-st lahendust leida.

Kategooria „raamatupidamisarvestuse kvaliteet“ koosneb viiest koodist (vt tabel 2). Analüüsimisel selgus, et auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti hindas väga heaks (**kood 1**) viis intervjueritavat, nende klientideks on enamasti börsiettevõtted ja pangad, kellel on ka suuremad nõuded. Intervjueritav 5 täpsustas „Meie klientide puhul ma arvan suurem osa on väga hea raamatupidamise kvaliteediga. Pigem ikkagi nagu väga, väga hea kvaliteediga“ rahuldavaks hindas 9 intervjueritavat (**kood 2**), intervjueritav 1 lisas „Osatakse teha võib olla kandeid aga muud mitte. Ei mõeldada üldse

kontrollikeskkonnale või selle seadmisele.“ Raamatupidamisarvestuse kvaliteet on kehvem tavaliselt uutel auditi klientidel ja väiksematel ettevõtetel. Intervjueeritav 7 lisas, et keegi tegelikult meelega midagi valesti ei taha teha, vaid pigem on kogemata tehtud väiksed vead või on unustatud mõni kanne tegemata.

Levinumad puudused (**kood 3**) olid harjumus ja või ka laiskus (intervjueeritavad 2, 3, 4). Intervjueeritav 3 *„Harjunud ollakse asju mingit moodi tegema, keegi ei ole kunagi teistmoodi tahtnud ja siis tuleb audiitor esimest korda ja toob välja seaduse.*“ Intervjueeritavad 1 ja 9 tõid välja kontrollikeskkonna puudumise, intervjueeritav 13 lisas, et sisekontrollid ja siseeeskirjad on puudulikud või uuendamata. Intervjueeritavad 8, 11, 10 ja 14 tähendasid, et raamatupidamisarvestuse kvaliteeti mõjutab negatiivselt ka kompetentse tööjõu puudumine. Suurettevõtetel peaks olema eraldi palgatud IFRS ja ESG eriala spetsialistid, kes tegeleksidki ainult nende teemadega. Intervjueeritav 6 tõi lisaks puudusena välja seaduse tõlgendamise endale soodsamalt ehk, kui seaduses ei ole konkreetselt välja toodud vaid on võimalus tõlgendada, siis siiski tuleb ette, et tõlgendatakse enda ettevõttele soodamalt, kuid mitte alati õigesti.

Levinumad eksimused (**kood 4**) intervjueeritav 9 lisas *„Avalikustamise nõuded“*, ülejäänud vastused ühtisid intervjueeritav 14 põhjaliku selgituste loeteluga *„Eks siin on palju valdkondi, kui hakkab bilansi struktuuri peale mõtlema. Raha ja pank on ju, et juhul kui me räägime rahast ja pangast, et noh, seda tavaliselt osatakse kajastada onju, aga kui nüüd tekib olukord, et ettevõttel on näiteks mingisugused hoiused eks, mille tähtaeg on pikem kui 3 kuud, siis tekib küsimus, et kas kõik on raha, kui tegemist on nõudega eks. Võib olla seda selle peale tavaliselt ikka nagu paljud raamatupidajad ei mõtle. Et on üli likviidne vahend mida tahame kajastada või tegelikult peaksite kajastama hoopiski nõudena. Nõuete puhul, kas nõuete allahindlused on hinnatud piisavaks? Raamatupidaja ütleb, et mina ei tea sinu tausta, et juhatus tegeleb või kliendihaldur on ja tema ütles, et see raha laekub ja allahindlusi ei tehta, kuid tegelikult on ammu maksetähtajad möödas ja peab mõtlema allahindluse peale. Põhivara puhul ka vara väärtuse test on. Mõnikord on vaja teha, on indikatsioon, eriti tänases majanduskeskkonnas, kus intressid on kõvasti tõusnud ja tehnoloogia vananeb. Siis peab üle vaatama, kas see rahavoog, mis mis tulevikus teenitakse, katab tänast põhivara või mitte.*“

Veel toodi ühiselt välja laenude klassifitseerimine, et kas tuleb klassifitseerida lühi- või pikaajaliseks. Ei vaadata tihti laenu viimast kuupäeva. Laenu puhul tuleb arvestada ka

laenukovenantidega, kui neid on rikutud, siis tuleb laen klassifitseerida lühiajaliseks. Veel toodi välja eraldised, kasumiaruandes periodiseerimine, et kas müügitulu on õiges perioodis ja kas kulud on õiges perioodis. Ning samuti kõik intervjueeritavat tõi siinkohal ka välja uued ja ühekordsed tehingud, IFRS-i ja rahavoogude aruande koostamine. Eksimusi ja vigu esineb, kuid enamik auditi otsuseid on ikkagi puhtad, see tähendab, et kui viga leitakse, siis kindlasti antakse kohe ka võimalus see ära parandada.

Analüüsimisel raamatupidajate töö kvaliteedi seost auditi töötasuga (**kood 5**) olid kõik intervjueeritavad nõus, et on küll seos, samuti mõjutab raamatupidajate töö kvaliteet lisa arvete esitamist, mis kokkuvõtvalt võib tõsta oluliselt auditi tasu. Intervjueeritav 7 „*Meil on lepingus välja toodud tegelikult punktina lepingutasu, mis me oleme kokku leppinud. See kehtib ka ainult eeldusel, et kõik toimib hästi, et materjalid on hea kvaliteediga. Kuigi jah, majandusaasta aruandes samamoodi, meil on lepingus kirjas, et me peaks andma teise aruande versioonile juba otsuse ehk siis, kui meil läheb seda versiooni rohkem kui kaks korda edasi tagasi põrgatamiseks, on jällegi lisa arve koht.*“

Lisaks tõi intervjueeritav 13 välja, et raamatupidaja töö kvaliteedi alla käib ka raamatupidaja kättesaadavus, kas ta vastab mõistliku aja jooksul või üritab audiitoreid vältida. Samuti on raamatupidaja ülesanne esitada audiitoritele loetavaid ja töödeldavaid alusdokumente, kuid juhtub ka, et audiitoritele esitatud andmeid ei vaadata üle ja seega tuleb teha topelt tööd, mis samuti on lisakulu ja mõjutab auditi tööd.

Kategooria „auditi ja ülevaatus kohustuslikkus“ koosneb kolmest koodist (vt tabel 2). Analüüsist selgus, et intervjueeritavad on ühtsel seisukohal, et praegu kehtivad auditi ja ülevaatus piirmäärad (**kood 1**) on liiga kõrged, neid kindlasti ei ole vaja vähendada. Intervjueeritav 11 „*Kohe tõstetakse hoopis. Sellepärast, et inflatsioon on viinud kõikide ettevõtete finantsandmed, siis ka nii palju suuremaks, et väga paljud väiksemad ettevõtted muutusid äkitselt ülevaatus kohustuseks või auditi kohustuslaseks.*“ Intervjueeritav 13 täpsustas oma mõtte juurde „*Mina isiklikult leian, et neid võiks natukene tõsta. Seal on see küsimus, et millise profiiliga ettevõtted praegu välja jäävad? Tegelikult on piirmäärad ka niimoodi, et sul on käive ja varad ja siis on sul on lihtsalt varad või lihtsalt käive eraldiseisvalt üle piirmäära. Ma arvan, et see segmenteerimine on täna isegi okei, aga võibolla tõsta võiks neid, kus on juttu nagu varadest ja kohustustest, et ma need eraldiseisvad jätaks isegi nagu praegu samaks.*“

Intervjueeritav 3 tõi välja, et tema on samuti tõstmise poolt, sest ei ole mõtet auditeerima hakata korteriühistuid. Intervjueeritav 14 lisas, et samuti audiitorite professioon ei ole täna niivõrd suur, et meil oleks audiitorid üle, tegelikult on see sektor natukene pinges all, sest tööd tuleb uutest nõuetest järjest juurde, kuid audiitorite arv ei kasva nii kiiresti kaasa. Mis on samuti üks murekoht ülevaatuses ja auditi kohustuse saanud ettevõtjatele, sest tulenevalt seadusest tekib neil kohustus, kuid audiitoritel puudub võimekus kõiki kliente õigeaegselt teenindada.

Majandusaasta aruannete tähtjast hiljem esitamise (**kood 2**) ja aruandes sisalduva teade õigsuse küsimuses intervjueeritavad seost pigem ei näinud. Enamik intervjueeritavaid oli arvamusel, et tegelikult on auditeeritavatel klientidel selle põhjus teistes erinevates tegurites (intervjueeritavad 2,3, 5, 7, 8, 10, 12). Hiljaks jäävad need, kes alustavad ka hiljem ja kellel on raskusi mingil kujul numbrite kokku panemisega (intervjueeritav 1, 14), kui mingid alusdokumendid on puudu, et on vaja näiteks mingite teiste ettevõtete aastaaruandeid ja need jäävad hiljaks (intervjueeritav 11), kui on kiireloomulisemad tööülesanded ja ressursi puudud (intervjueeritav 4). Kuid oli ka arvamusi, et ühelt poolt nõus ja ühelt poolt mitte, intervjueeritav 13 *„Mul on endal klient, kus ma lõpetan 2018. aasta auditit. Seal ei ole mitte õigsusega probleeme, vaid lihtsalt tahtega on probleeme. Küsimärke kindlasti tekitab ja mida rohkem sa hakkad survestama, et nüüd läheb kustutamiseks ja mis iganes, siis tehaksegi seda rapsides. Kui sa siis auditeeritud ka ei ole, siis jumal teab, mis sa salatsed.“* Samuti lisas intervjueeritav 9 *„Pigem näitab see üleüldist kultuuri ja hoiakut asjade korrektsuse osas. Võib ka arvata, et sellest ei ole kõik päris õigesti.“* Samuti on võimalik, et ei soovita oma tulemusi konkurentidele näidata ja seega oodatakse ära enne teiste tulemusi.

Digiarengu (**kood 3**) analüüsimisel olid intervjueeritavad ühtsel arvamusel, et ajaga on toimunud suured muutused, e-arve süsteemid ja digidokid, kõik on läinud digitaalseks, ka lepingute ja dokumentide allkirjastamine (intervjueeritav 1, 2, 3, 5, 8, 9, 12, 14), ei ole enam paberdokumente, kasutatakse pilve lahendusi, ollakse mobiilselt kättesaadavad (intervjueeritav 13), praegu on kõik palju standardiseeritud (intervjueeritav 11), botid toimetavad (intervjueeritav 10), *artificial intelligence* tehnoloogia kasutamine, et süsteem toimetaks ise (intervjueeritav 6).

Intervjueeritav 7 tõi välja *„No ikka on tegelikult päris palju muutunud, et alguses, kui mina tulin tööle, siis ikkagi oli päris palju käsitööd ja ei olnud elektrooniliselt dokumente ja arved olid kuskil kaustades ja pidid rohkem kliendi juures olema ja suhtlema ja küsima küsimusi. Meil*

olid kontoris lauatelefonid laua peal, et kui sa tahtsid kellelegi helistada, siis helistasid lauatelefonile ja kui teda ei olnud, võtnud vastu, siis helistasid hiljem uuesti ja kodukontoris ei saanud üldse olla, et ei olnud mingit võimalust kuidagi ühenduda.“ Nii audiitorite kui raamatupidajate töös on toimunud suured muutused, oluline on kasutada ära digitaalseid võimalusi ja lahendusi, sest see kiirendab ja lihtsustab teatud tööloikude protsesse, samuti vähendab eksimuste riski. Kuid oluline on selle juures töötajaid koolitada.

Kategooria „soovitused raamatupidamisarvestuse kvaliteedi parendamiseks“ koosneb kolmest koodist (vt tabel 2). Selleks, et muuta raamatupidamisarvestuse kvaliteeti paremaks, on esiteks intervjueeritavad jaganud selgitusi ettevõtjatele (**kood 1**). Ettevõtetes tuleb sisse viia kontrollikeskkond (intervjueeritav 8, 9, 13), peab olema kursis oma töötajate pädevusega, sisemise järelevalve suurendamine (intervjueeritav 4), ole kursis raamatupidaja tööga (intervjueeritav 6, 7, 13), vajadusel osta raamatupidamise teenus sisse (intervjueeritav 5), kui ettevõtte teeb tööd IFRS-i järgi võiks võtta ettevõttesse IFRS-i spetsialisti (intervjueeritav 10), võimaldada raamatupidajatele erialakirjandusele ligipääsu ja koolitusi (intervjueeritav 11). Intervjueeritav 14 lisas *„Raamatupidaja pealt ei tasu kunagi kokku hoida, raamatupidaja peaks olema nõudlik inimene, kes nõuab välja juhtivatelt inimestelt kõik vajalikud dokumendid, mida on vaja tehingute konteerimiseks ja nii öelda talletamiseks, et midagi ei tehtaks nii öelda põlve otsas.“*

Teiseks on intervjueeritavad jaganud soovitusi raamatupidajatele (**kood 2**) küsige ja konsulteerige, kui ei oska (intervjueeritav 5, 9), tuleb ennast rohkem koolitada ja seadusemuudatustega kursis olla (intervjueeritav 4, 11), proaktiivne lähenemine, proovi ise süveneda ja seadustest ning tehingu sisust aru saada (intervjueeritav 2, 5, 14), tee kutse eksamid ära (intervjueeritav 1, 3, 6, 10, 13), tehke audiitoritega koostööd (intervjueeritav 7, 8), intervjueeritav 10 *„Võimaldada alustavatele raamatupidajatele rohkem praktikakohti, ka avalikus sektoris, õpetame alustajaid korra, aga hästi ja tänu sellele ei pea hiljem midagi olulist ümber tegema ja õpetama.“*

Viimasena jagasid intervjueeritavad oma kogemuste põhjal soovitusi riigile (**kood 3**). Oleks väga vaja seadusi ja piirmääri ajakohastada (intervjueeritav 5, 8, 9, 10), tuleks välja anda rohkem juhendeid, alati ei anna RTJ piisavalt häid näiteid (intervjueeritav 1, 3, 4), reguleerida nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik (intervjueeritav 2, 6, 7), vähem bürokraatiat (intervjueeritav 11), raamatupidaja töö võiks täpselt samamoodi olla kontrollitud ja reguleeritud

nagu audiitoritel, võiks olla avalik register teatud aja tagant tuleks uuesti atesteerimist teha. Ning samuti oleks vaja täiendavat kontrolli ettevõtjatele või selle ettevõtja raamatupidajale, kellel on märkusega otsus (intervjueeritav 13). Intervjueeritav 14 tõi välja „Soovitan riigil tegeleda kiirelt edasi reaalamajandusega, selle mõte on selles, et tänapäeval on hästi palju informatsiooni, mida riik kogub. Aga see info on hästi sarnane mida üks, teine ja kolmas amet kogub, umbes 40% kogutud andmetest on alati samad ehk meil on ettevõttes raamatupidamisarvestus ekspertide poole peal inimesed, kes teevad palju tühja tööd. Selle eesmärk oleks, et info liiguks reaalamajandusse. Toon näite, kui kaup läheb teele, siis juba riik teab, et kaup liigub.“

2.3. Tulemused, järeldused ja soovitused

Selles alapeatükis tuuakse välja uuringu tulemused ja seosed. Intervjuude analüüsimisel selgusid audiitorite arvamused auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteedist. Audiitorid olid üksmeelel, et nende pikaajalistel klientidel, pankadel ja börsil noteeritud ettevõtjatel on raamatupidamisarvestuse kvaliteet pigem väga heal tasemel, kuid esimese aasta klientidel ja väiksematel klientidel ei ole raamatupidamisarvestuse kvaliteet nii hea ja selles esineb puudusi. Lõputöö eesmärk oli selgitada välja auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad näitajad audiitorite vaates ja võimalike kitsaskohtade parendamise võimalused.

Uurimistulemustest lähtudes esitatakse järeldused ja soovitused raamatupidajatele, ettevõtjatele ja riigile, selleks, et teada saada, milliste meetmetega oleks võimalik auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti tõsta. Eelneva saavutamiseks püstitati järgmised uurimisküsimused, millele saadi uuringuga vastused.

Esimese uurimisküsimusega sooviti välja selgitada, millised on auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate sagedasemad aruannetes esinevad vead. Uuringu tulemusena selgus, et sagedasemad aruannetes esinevad vead on hoiuste kajastamisel, nõuete allahindamisel, rahavoogude aruandes, laenude klassifitseerimisel, müügitulu ja kaubakulu periodiseerimisel, uute ja ühekordsete tehingute kajastamisel. Vigu aruannetes põhjustavad ka seaduse muudatused, eriti kui ettevõtja teostab raamatupidamist IFRS järgi, mis on oluliselt keerukam kui RTJ, samuti kui seadust tõlgendatakse enda parema äranägemise järgi. Aruannete kvaliteeti mõjutavad suurel määral ka raamatupidaja pädevus, töökogemus ja kutse olemasolu. Siinkohal

selgus, et vead võivad tekkida ka harjumusest ja mugavusest, kui teatakse, et audiitor nagunii kontrollib ja juhib tähelepanu. Aruandluse kvaliteeti mõjutab ka sisekontrollide ja sise-eeskirjade olemasolu, piisava ja pädeva tööjõu ressursi olemasolu, töötajate digioskused ja küberturvalisusest teadlikkus, sest raamatupidajad võivad liiga kergekäeliselt ettevõtja sensitiivseid andmeid jagada. Samal seisukohal on ka teadlased, kes kinnitavad, et majandusaasta aastaaruandes esitatud näitajad ja majandustehingud peavad olema õigesti kajastatud (käesolev töö, lk 11-12), samuti kutsestandardid on loodud kindlustunde suurendamiseks ja kvaliteedi näitamiseks (käesolev töö, lk 20), automatiseerimise ja digitaliseeritud andmetöötlus finantsaruandluse korraldamises on üks äririski allikas (käesolev töö, lk 14).

Teise uurimisküsimusega sooviti välja selgitada, milliste meetmetega oleks võimalik ettevõtte raamatupidamisarvestust kvaliteeti tõsta. Uuringu tulemusena selgus, et selleks, et raamatupidamisarvestuse kvaliteet oleks väga heal tasemel, tuleb ettevõtjatel, raamatupidajatel ja riigil teha koostööd. Ettevõtjad peavad rakendama kontrollikeskkonda, tagama ettevõttes sise-eeskirjade olemasolu, tuleb olla kursis raamatupidajate tööga ja oma töötajate pädevusega. Selleks on võimalik oma töötajaid järjepidevalt koolitada või kui ei ole rahul oma raamatupidaja tööga on võimalik raamatupidamisteenus sisse osta. Raamatupidajatele soovitati ennast järjepidevalt koolitada, et olla kursis seaduse muudatustega, omandada kutse, konsulteerida audiitoriga ja majandustehingute kirjendamisel saada aru ka tehingu sisust ehk tööd tehes kaasa mõelda. Riigile soovitati ajakohastada piirmäärasid, anda välja rohkem selgitavaid ja näidetega juhendeid, kehtestada kontroll ja järelvalve raamatupidajate töö üle nii nagu on audiitoritel, soovitati vähendada bürokraatiat ja tegeleda edasi reaalamajandusega. Samal seisukohal on ka teadlased, kes kinnitavad, et sagedased muudatused seadusandluses tingivad vajaduse end pidevalt täiendada (käesolev töö, lk 12) ja raamatupidajate hariduse omandamine parendab raamatupidamisarvestuse kvaliteeti (käesolev töö, lk 14-15).

Kokkuvõtvalt näitavad uuringutulemused, et ülevaatus ja auditi kohustusega ettevõtjate aruannetes leidub erinevat liiki vigu, mis üldistades on tingitud raamatupidaja puudulikest erialastest teadmistest, hooletusest, mugavusest, seadusemuudatuste mitte järgimisest ja kui tänapäeva kiirel digitaliseeritud andmete ajastul ei arvestata andmete lekke ohuga. Selleks, et osutada kvaliteetset raamatupidamisarvestust on soovitatav kõigil osapooltelt, nii ettevõtjatel, raamatupidajatel kui ka riigil teha parendusi oma töös. Ettevõtjatel on soovitatav rakendada oma ettevõttes kontrollikeskkonda, sise-eeskirju, valida tööülesandeid täitma pädevad töötjad.

Kuid samuti on oluline enda töötajatesse ka ise panustada ja neid erialaste koolitustega täiendada. Raamatupidajatel on soovitatav enda erialaoskuseid pidevalt täiendada, et olla kursis uute seaduse muudatustega ja teha ära kutseksamid. Riigil on soovitatav ajakohastada seadusi ja piirmäärasid, omada kontrolli raamatupidamisvaldkonnas tegutsevate inimeste üle ja tuleks hoogsalt edasi tegeleda reaalajamajandusega. Seega lõputöö eesmärgiks oli selgitada välja auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad näitajad audiitorite vaates ja võimalike kitsaskohtade parendamise võimalused. Audiitorite vaates on võimalike kitsaskohti võimalik parendada, kui ettevõtjad, raamatupidajad ja riik järgiksid uuringutulemusena eelnevalt välja toodud soovitusi. Samuti selgus, et raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad korrektselt esitatud finantsaruanded, mille tagavad pädevad, kogemustega ja kutse olemasoluga raamatupidajad.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurimisprobleem püstitati küsimusena: milline on PwC audiitorite hinnang raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärgi kohustuslikuks muutmise osas? PwC audiitorite hinnangul võiks raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärk olla kohustuslik alates teatud piirmäärade täitumisel. Näiteks ülevaatuse kohustuse piirmäära täitumisel või alates keskmise suurusega ettevõtjatest või väikeettevõtjatel käibemaksukohustuslase piirmäära täitumisel. See ei peaks olema kohustus kõigile raamatupidajatele, sest Eesti on väike ja meil on palju mikroettevõtjaid, kelle aruande koostamine ei ole keerukas, tehinguid ei ole palju ja seega ei ole selle jaoks otseselt ainult vaja kutsega raamatupidajat.

Uurimisprobleemi täpsustavad järgmised uurimisküsimused:

1. Millised vead esinevad auditi ja ülevaatuse kohustusega ettevõtjate aruannetes?

Selgus, et aruannetes leidub erinevat liiki vigu, sagedasemad aruannetes esinevad vead on hoiuste kajastamisel, nõuete allahindamisel, rahavoogude aruandes, laenude klassifitseerimisel, müügitulu ja kaubakulu periodiseerimisel, uute ja ühekordsete tehingute kajastamisel. Vigu aruannetes põhjustavad ka seaduse muudatused, IFRS, raamatupidaja pädevus, töökogemus ja kutse olemasolu.

2. Milliste meetmetega oleks võimalik vigu vähendada ja osutada kvaliteetsemat raamatupidamisarvestust?

Selgus, et osutada kvaliteetsemat raamatupidamisarvestust, siis tuleb ettevõtjatel, raamatupidajatel ja riigil teha koostööd. Ettevõtjad peavad rakendama kontrollikeskkonda, tagama ettevõttes sise-eeskirjade olemasolu, tuleb olla kursis raamatupidajate tööga ja oma töötajate pädevusega, oma töötajaid järjepidevalt koolitada ja kui ei ole rahul oma raamatupidaja tööga on võimalik raamatupidamisteenus sisse osta. Raamatupidajatele soovitati ennast järjepidevalt koolitada, et olla kursis seaduse muudatustega, teha ära kutseksam, konsulteerida audiitoriga ja majandustehingute kirjendamisel saada aru ka tehingu sisust. Riigile soovitati ajakohastada piirmäärasid, anda välja rohkem selgitavaid ja näidetega juhendeid, kehtestada kontroll ja järelvalve raamatupidajate töö üle nii nagu on audiitoritel, soovitati vähendada bürokraatiat ja tegeleda reaalaraja mandusega.

Lõputöö eesmärgiks oli selgitada välja auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad näitajad audiitorite vaates ja võimalike kitsaskohtade parendamise võimalused. Audiitorite vaated selgitati välja, audiitorite vaates raamatupidamisarvestuse kvaliteeti iseloomustavad korrektselt esiaud finantsaruanded, mille tagavad pädevad, kogemustega ja kutse olemasoluga raamatupidajad, kitsaskohtade parendamiseks tuleb ettevõtjatel, raamatupidajatel ja riigil teha ühiselt koostööd. Ettevõtjad peavad rakendama kontrollikeskkonda, sise-eeskirjad, tuleb olla kursis raamatupidajate tööga ja valida pädevad töötajad, tuleb oma töötajaid järjepidevalt koolitada. Raamatupidajatele soovitati ennast järjepidevalt koolitada, olla kursis seaduse muudatustega, teha ära kutseksam. Riigile soovitati ajakohastada piirmäärasid, anda välja rohkem selgitavaid ja näidetega juhendeid, kehtestada kontroll ja järelvalve raamatupidajate töö üle nii nagu on audiitoritel, soovitati vähendada bürokraatiat ja tegeleda reaalse mandusega.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks oli püstitatud uurimisülesanded: Esimene uurimisülesande analüüsil ja süstematiseerimisel raamatupidamisarvestuse, raamatupidaja tegevusest tulenevaid ja audiitoritegevuse kvaliteedinäitajate teoreetilisi lähtekohti, selgus, et on oluline omada kutsetunnistust, töökogemust ja ennast järjepidevalt täiendada. Sest nii on võimalik raamatupidajana teha kvaliteetset raamatupidamisarvestust kui audiitorina pakkuda oma klientidele kõrge kvaliteediga teenust.

Teise uurimisülesandega analüüsil auditi ja ülevaatus kohustusega ettevõtjate sagedasemaid raamatupidamisega seotud väljakutseid ja probleemkohti audiitorite vaates. Selgus, et audiitorite vaates on probleemkohtadeks raamatupidamisarvestuse kvaliteet. Kvaliteeti mõjutavad raamatupidaja pädevus, töökogemus ja kutse olemasolu. Samuti mõjutab raamatupidamisarvestuse kvaliteeti kaudselt ka ettevõtja ise, temal on võimalik rakendada ettevõttes kontrollikeskkonda, viia sisse sise-eeskirjad, koolitada oma töötajaid, mis võimaldaksid kokkuvõttes tõsta oma ettevõtte raamatupidamisarvestuse kvaliteeti.

Kolmanda uurimisülesande sünteesil teooria ja analüüsi tulemustega selgus, et selleks et raamatupidamisarvestus oleks kvaliteetne on vaja valida tööülesandeid täitma pädevad omaala eksperdid. Raamatupidajatel võiks olla kutse kui kvaliteedi märgi tõend. Teooriaga kattus ka soovitus järjepidevalt enda erialaseid teadmisi täiendada.

Sellest lähtuvalt teeb töö autor riigile järgmised soovitusel:

1. Muuta raamatupidajate kutse omandamise kohustuslikuks, kui raamatupidaja asub tööle vähemalt keskmisesuurusega ettevõttes.
2. Luua raamatupidajate avalik register.
3. Viia sisse täiendav kontrolli nõue ettevõtjatele, kellel on märkusega otsus.
4. Tegeleda edasi reaalamajandusega.

Need ettepanekud aitaksid parendada raamatupidamisarvestuse kvaliteeti ja muuta raamatupidajate turgu läbipaistvamaks.

Lõputöös ja uurimata riigi kui kontrolli ja seadust kehtestava organi seisukoht ning valmisolek raamatupidaja kutsetunnistuse kui kvaliteedimärgi kohustuslikuks muutmine. Soovitan teemat edasi uurida riigi vaatest ja valmisoleku võimakusest.

SUMMARY

The research problem of the thesis was posed as a question: what is the assessment of PwC auditors regarding making the accountant's professional certificate as a quality mark mandatory? Based on the research problem, the goal of the thesis was to find out the indicators characterizing the quality of the accounting of companies with the duty of audit and inspection in the view of auditors and the possibilities of improving possible bottlenecks. In order to achieve this goal and find answers to the research questions, three research tasks were set, which in turn used two research questions.

The first research question identified the most frequent errors in the reports of companies with audit and inspection obligations. The auditors explained during the interviews that the most frequent errors in the reports are in the recording of deposits, undervaluation of receivables, in the cash flow report, in the classification of loans, in the periodization of sales revenue and cost of goods, changes in the law, accountant's competence, digital skills and awareness of cyber security. The second research question explained what measures could be taken to improve the quality of the company's accounting. The interviews revealed that in order for accounting to be of high quality, it is necessary for the entrepreneur, the accountant and the state to cooperate three-way. Entrepreneurs must implement a control environment in their companies, be familiar with the work of accountants and choose competent experts in their field to perform their tasks and provide training for their employees. Accountants were advised to continuously train themselves, if possible to pass professional exams. The state should update laws and limits, apply additional control to entrepreneurs or accountants who have a decision with a note, quickly deal with the real-time economy and regulate the work of accountants.

Accordingly, the author of the paper makes the following proposals to the state:

1. Make the acquisition of the profession of accountants mandatory if the accountant starts work in at least a medium-sized company.
2. Create a public register of accountants.
3. Introduce an additional control requirement for entrepreneurs or accountants who have a decision with a note.
4. Continue to deal with the real-time economy.

These proposals would significantly improve the quality of accounting

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Abughazaleh, N., O'Connell, V. & Princen, J., 2015. Audit Quality, Auditor Size and Legal Environments. *Quarterly Journal of Finance & Accounting*, 53(3/4), pp. 39-78.

Allbabidi, M. H. A., 2021. Hype or Hope: Digital Technologies in Auditing Process. *Asian Journal of Business & Accounting*, 14(1), pp. 59-85.

Anders, S. B., 2022. New International Accounting Ethics Standards. *CPA Journal*, Mar/Apr, pp. 76-77.

Audiitorkogu, 2024a. Audiitori loodav väärtus. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.audiitorkogu.ee/est/audiitori-loodav-vaartus> [Kasutatud 30.03.2024].

Audiitorkogu, 2023. *Audiitorite soovid ja soovitud raamatupidajatele*. Ettekanne. Tallinn, Sisekaitseakadeemia 17.10.2023 konverents: ERK sügiskonverents.

Audiitorkogu, 2024b. *Audiitorjaudiitorikutsetegevus08102009*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.audiitorkogu.ee/uploads/Abimaterjal_audiitori_ja_audiitori_kutsetegevuse_laiem_ale_avalikkusele_tutvustamiseks.pdf [Kasutatud 08.01.2024].

Audiitorkogu, 2024c. *Kutseeksam*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.audiitorkogu.ee/est/kutseeksam-1> [Kasutatud 30.03.2024].

Audiitorkogu, 2024d. *Mida audiitor ütles?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.audiitorkogu.ee/est/mida-audiitor-utles> [Kasutatud 30.03.2024].

Audiitortegevuse seadus (2010) RT I, 17.03.2023, 6

Backof, A. G., Bowlin, K. & Goodson, B., M., 2022. The Importance of Clarification of Auditors' Responsibilities Under the New Audit Reporting Standards. *Contemporary Accounting Research*, 39(4), pp. 2284-2304.

Boyanov, B., 2019. The adoption of a global accounting framework as a foundation for the integrity of the financial reporting. *Knowledge: International Journal*, 31(5), 1413-1423.

Bowen, G. A. 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), pp. 27-40.

Chaplin, S., 2017. Accounting Education and the Prerequisite Skills of Accounting Graduates: Are Accounting Firms' Moving the Boundaries? *Australian Accounting Review*, 27(1), pp. 61-70.

Chyzhevskya, L., Voloschuk, L., Shatskova, L. & Sokolenko L., 2021. Digitalization as a vector of information systems development and accounting system modernization. *Studia Universitatis Vasile Goldis, Seria Stiinte Economice*, 31(4), pp. 18-39.

Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S., Bywaters, D., & Walker, K., 2020. Purposive sampling: Complex or Simple? Research Case Examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), pp. 652-661.

Creswell, J. W., 2013. *Qualitative Inquiry & Research Design. Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

De Mesa Graziano, C., 2006. What Do Users Of Private Company Financial Statements Want? (cover story). *Financial Executive*, 22(4), pp. 44-47.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S., 2000. *Introduction. The Discipline and practice of qualitative research*. 2. trükk. Thousand Oaks: Sage

Dienes, A. & Bacs, B. A., 2020. Consolidated financial statements applying national and international financial reporting regulations. *SEA: Practical Application of Science*, 8(3), pp. 329–336.

Dong, Y. & Pan, H., 2023. Enterprise Audits and Blockchain Technology. *SAGE Open*, 13(4), pp. 1-14.

Drylie, S., 2018. The Revolutionary Audit: A Brief History. *Armed Forces Comptroller*, 63(2), pp. 17-21.

Dumitrescu, D., Bobitan, N. & Costuleanu, C., 2013. Ethical Dilemmas: Are the Accountants Doing Something Good or Something Bad? *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 13(1), pp. 1232-1236.

Edi, E. & Enzelin, I., 2022. Analyzing the Effect of Accounting Ethics Toward the Quality of Financial Report. *Journal of Accounting, Finance & Auditing Studies*, 8(2), pp. 36-53.

Eesti Raamatupidajate Kogu, 2024a. Raamatupidaja kutse-eetika koodeks. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.erk.ee/meist/pohikiri-ja-kodukord> [Kasutatud 30.03.2024].

Eesti Raamatupidajate Kogu, 2024b. *Kutse andmine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.erk.ee/kutse-omistamine> [Kasutatud 08.01.2024].

Eesti Raamatupidajate Kogu, 2023. *Ära riski, küsi märki!* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tunnustatud.ee/?utm_campaign=ERK%20otsing&utm_source=google&utm_medium=ppc&utm_term=raamatupidamisb%C3%BCrood&utm_content=4267272-e1-ng-mp-c20162403331-g152081847009-a659077758850-uCjwKCAjw1t2pBhAFEiwA_-A-NJ3xZ0U8_y0Z-EghUrvwZhUj71CbDlId_0SipBOdOqsJ6yBqyZGNjBoC5EcQAvD_BwE-cat11358875-kraamatupidamisb%C3%BCrood-mod [Kasutatud 24.10.2023].

Etikan, I., Musa, S. A. & Alkassim, R. S., 2016. Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1) 1-4.

Farag, S. M., 2012. Ancient Egypt: The Development of Record Keeping in the "Old Kingdom". *Accounting & Financial History Research Journal / Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3, pp. 41–62.

Fischer, M. J., 2000. Luca Pacioli on Business Profits. *Journal of Business Ethics*, 25(4), pp. 299-312.

Finanšu ministrija, 2023. *No 1. jūlija ārpakalpojuma grāmatvedības pakalpojumi - tikai ar licenci* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/no-1-julija-arpakalpojuma-gramatvedibas-pakalpojumi-tikai-ar-licenci> [Kasutatud 24.10.2023].

Gheorghe, H., 2017. Preliminary accounting works for the establishment of financial statements. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, 1, pp. 158-165.

Gläser-Zikuda, M., Hagenauer, G. & Stephan, M., 2020. The Potential of Qualitative Content Analysis for Empirical Educational Research. *Forum: Qualitative Social Research / Qualitative Sozialforschung*, 21(1), pp. 449-468.

Goh, B. W., Lee, J., Li, D., Li, N. & Wang, M., 2023. Auditor Materiality Threshold and Audit Quality—Evidence from the Revised ISA 700 in the United Kingdom. *Accounting Horizons*, 37(3), pp. 147-170.

Guadarrama, G. E., 2023. Application and Regulation of the International Education Standards. *Journal of Leadership, Accountability & Ethics*, 20(3), pp. 104-115.

Gul, F.A., Lin, B., Yang, Z., Zhang, M. & Zhu, H., 2024. Accounting Personnel Quality, Audit Risk, and Auditor Responses. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 43(1), pp. 125-149.

Güldenkoh, M. & Silberg, U., 2014. Impact of the Changing European Union Regulations on Estonian Accounting Policies. *SSRN Electronic Journal*, pp. 80-98.

Güldenkoh, M., Silberg, U. & Värnik, R., 2024. Readiness of Estonian entrepreneurs for a paradigm shift in the accounting field. *Discussions on Economic Policy*, 31(1-2), pp. 138–156.

Haak, M., 2022. *Raamatupidamisteenuse tajutud kvaliteet ja selle seos raamatupidaja kvalifikatsiooniga Eesti turul. Magistritöö*. Tartu: Eesti Maaülikool.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina

Hlebnikov-Klink, A., 2024. Ekspert: Eesti vajab tunnustatud raamatupidajate avalikku registrit ja EMTA ametnike litsentsimist. *Lääne-Virumaa Uudised*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.laanevirumaaudised.ee/sisuturundus/2024/01/19/ekspert-estti-vajab-tunnustatud-raamatupidajate-avalikku-registrit-ja-emta-ametnike-litsentsimist> [Kasutatud 09.01.2024].

Iamandache, L., Horaicu, A., Stoica, R., Iacob, A., Zuca, M. & Munteanu, V., 2023. The importance of the financial audit in preventing accounting errors and fraud. *Annals of 'Constantin Brancusi' University of Targu-Jiu. Economy Series/ Analele Universităţii 'Constantin Brâncuşi' din Târgu-Jiu Seria Economie*, 6(1), pp- 373-385.

International Auditing and Assurance Standards Board, 2024. IAASB kohta. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.iaasb.org/about-iaasb> [Kasutatud 09.01.2024].

International Federation of Accountants, 2024. *Who we are. What we do. Knowledge gateway*. [Võrgumaterjal] Leitav <https://www.ifac.org/who-we-are/our-purpose> [Kasutatud 09.01.2024].

Isip, A., 2023. The choices made by large companies for sourcing of accounting services advantages and disadvantages. *Annales Universitatis Apulensis - Series Oeconomica*, 25(1), pp 125-141.

Jinhua, H. & Xu, C., 2018. Study on the Influence Mechanism and Function of Accounting Environment on Accountants' Professional Ethics Education. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 18(5), pp. 2438-2446.

Jurjev, D., 2014. *Raamatupidaja vastutus. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kallaste, K., ja Alver, J., 2017. The recertification of the professional accounting qualification in Estonia. The requirements and quality of CPD. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 93(149), pp. 113-134.

Karistusseadustik (2001) RT I, 22.03.2024, 2

Kinko, E., 2016. *Kutsetunnistustega raamatupidajate vajadus Tartu maakonna aktsiaseltside näitel. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kirsipuu, J., 2015. *Arvestusala ühilduvus avaliku huviga. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kizil, C., 2023. History of Accounting from the Ancient Civilizations to the Ottoman Empire and Republic of Turkey. *Ekev Akademi Dergisi*, 26(93), pp. 82-102.

Kyć, G., 2022. Ask More or Ask Less? A Time Management Dilemma during In-Depth Interviews. *Biblioteka Regionalisty. Regional Journal*, 22, pp. 34-44.

Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis.* Tallinn: Sulesepp.

Laichuk, S., Maksym, Y., Koval, L., Dovzhyk, O. & Harusha, S., 2023. Ensuring cybersecurity in accounting in the digital economy era. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*, 6(53), pp. 145-157.

Laptes, R., 2020. Compating money laundering – a mandatory topic for the professional accountant. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov, Series VI: Medical Sciences*, 13(2), pp. 141-146.

Lenghel, R. D., 2015, Statutory Audit Procedure. *Review of Management & Economic Engineering*, 14(1), pp. 135-152.

Love, V. J. & Eickemeyer, J.H., 2020. Fiduciary Duty, Due Care, and the Public Interest. *CPA Journal*, 90(3), pp. 6-9.

Mamić Saćer, I., 2015. The regulatory framework of accounting and accounting standard-setting bodies in the European Union member states. *Financial Theory & Practice*, 39(4), pp. 393-410.

Matthews, B. & Ross, L., 2020. *Research Methods: A Practical Guide for the Social Sciences.* Pearson Longman, 2010.

Mpofu, I. Y., 2023. The application of Artificial Intelligence in external auditing and its implications on audit quality? A review of the ongoing debates. *International Journal of Research in Business & Social Science*, 12(9), pp. 496-512.

Okougbo, P. O., Okike, E. N. & Alao, A., 2021. Accounting ethics education and the ethical awareness of undergraduates: an experimental study. *Accounting Education*, 30(3), pp. 258-276.

Neuman, W. L., 2014. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson.

OSKA, 2024. *Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: arvestusala ja ärinõustamine*. Võrgumaterjal. Leitav: <https://uuringud.oska.kutsekoda.ee/uuringud/arvestusala> [Kasutatud 07.01.2024].

Raamatupidamise seadus (2002) RT I, 05.05.2022, 27.

Rahandusministeerium, 2023. *Raamatupidamise Toimkond*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/arvestusvaldkond/raamatupidamise-toimkond> [Kasutatud 07.01.2024].

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (2017) RT I, 06.07.2023, 71

Ramler, G., 2018. Reguleerimata turg tekitab raamatupidamisteenuste vallas segadust. *Pärnu Konverentsid*, nr teadmata, lk 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=apparnukonverentsid20181126.2.4.5&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> [Kasutatud 07.01.2024].

Rozheliuk, V. M. & Kalchenko, O. M., 2017. Research of influence factors of professional competence on efficiency activity of accounting personnel. *Scientific Bulletin of Polissia*, 12(4), pp. 137-143.

Ryan, F., Coughlan, M. & Cronin, P., 2009. Interviewing in qualitative research: the one-to-one interview. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*, 16(6), pp. 309-314.

Sangster, A., & Scataglinibelghitar, G., 2010. Luca Pacioli: The Father of Accounting Education. *Accounting Education*, 19(4), pp. 423-438.

Sari, R., & Andrian, S., 2023. The influence of professional skepticism, auditor's experiences, and competency on fraud detection. *International Journal of Research in Business & Social Science*, 12(3), pp. 384-390.

Shvyreva, O. I. & Petukh, A. V., 2018. Methodology for Determining Materiality in Audit and Applying it when Assessing Detected Misstatements. *Journal of Applied Economic Sciences*, 13(5), pp. 1260-1267.

Sihtasutus Kutsekoda, 2023. *Kutsesüsteemi klassifikaator* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kutseregister.ee/et/standardid/klassifikaator/>? [Kasutatud 07.01.2024].

Sorin-Ciprian, T., 2019. Professional Development of Accountants. *Annals of 'Constantin Brancusi' University of Targu-Jiu. Economy Series / Analele Universității 'Constantin Brâncuși' din Târgu-Jiu Seria Economie*, 5, pp. 86-99.

Statistikaamet, 2024. *Palgarakenduse andmed 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu>. [Kasutatud 10.03.2024].

Stojilković, M., 2016. New accounting directive with the aim to improve financial reporting in the European Union. *TEME: Casopis za Društvene Nauke*, 40(1), pp. 103–122.

Zimmerman, A. B., Barr-Pulliam, D., Lee, J.-S. & Minutti-Meza, M., 2023. Auditors' Use of In-House Specialists. *Journal of Accounting Research (John Wiley & Sons, Inc.)*, 61(4), pp. 1363-1418.

Tetsov, L., Gurvits-Suits, N. & Strouhal, J., 2021. Job Satisfaction of Estonian Professional Accountants. *International Advances in Economic Research*, 27(1), pp. 79-81.

Tikk, J., 2010. The Internationalization of the Estonian Accounting System. *Annals of the University of Petrosani Economics*, 10(2), pp. 341-352.

Tuncez, H. A., Sahin, M., Ates, A. & Sunar, H., 2022. The Impact of Digitalization on the Accounting Profession and Digital Accounting. *Proceedings of IAC*, Mar 2022, pp. 131-135.

Vaicekauskas, D. & Mackevičius, J., 2014. Developing a framework for audit quality management in audit firms. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 75(131), pp. 171-179.

Voss, G., 2019. Information and strategic aspects of Financial Statements in the assessment of their users. *Folia Oeconomica Stetinensia*, 19(2), pp. 176-187.

Äriseadustik (1995) RT I, 06.07.2023, 131

Lisa 1. Raamatupidamise alusprintsüübid

Raamatupidamise aastaaruande koostamisel tuleb lähtuda eelkõige järgmistest alusprintsüüpidest (Raamatupidamise seadus, 2002):

1. majandusüksuse printsüüp – raamatupidamiskohustuslane arvestab oma vara, kohustisi ja majandustehinguid lahus tema omanike, kreditoride, töötajate, klientide ja teiste isikute varast, kohustistest ning majandustehingutest;
2. jätkuvuse printsüüp – raamatupidamise aruande koostamisel lähtutakse eeldusest, et raamatupidamiskohustuslane on jätkuvalt tegutsev ning tal ei ole tegevuse lõpetamise kavatsust ega vajadust. Juhul kui raamatupidamise aruanne ei ole koostatud jätkuvuse printsüübiga lähtudes, tuleb aruandes märkida rakendatud arvestusprintsüüp;
3. arusaadavuse printsüüp – raamatupidamise aruandes avalikustatav informatsioon peab olema esitatud nii, et see oleks ülevaatlik ja üheselt mõistetav aruande kasutajatele, kellel on aruandest arusaamiseks piisavad finantsalased teadmised;
4. olulisuse printsüüp – raamatupidamise aruandes peab kajastuma kogu oluline informatsioon, mis mõjutab raamatupidamiskohustuslase finantsseisundit, finantstulemust ja rahavoogusid. Oluline on selline aruandeformatsioon, mille avaldamata jätmine võib mõjutada aruande kasutajate poolt aruande põhjal tehtavaid majandusotsuseid. Väheolulisi objekte võib arvestada ja aruandes kajastada lihtsustatud viisil;
5. järjepidevuse ja võrreldavuse printsüüp – raamatupidamise aruande koostamisel kasutatakse jätkuvalt varem kasutatud arvestuspõhimõtteid ja esitusviise. Esitusviisi ja arvestuspõhimõtteid tohib muuta, kui see võimalus tuleneb käesolevast seadusest või kui uus arvestuspõhimõte või esitusviis suurendab finantsinformatsiooni asjakohasust ja tõepärasust;
6. tulude ja kulude vastavuse printsüüp – aruandeperioodi tuludest arvatakse maha nendesamade tulude tekkega seotud kulud. Väljaminekuid, millele vastavad tulud tekivad mingil muul perioodil, kajastatakse kuludena samal perioodil, mil tekivad nendega seotud tulud;
7. objektiivsuse printsüüp – raamatupidamise aruandes esitatav informatsioon peab olema neutraalne ja usaldusväärne;
8. konservatiivsuse printsüüp – raamatupidamise aruannet tuleb koostada ettevaatlikult ja kaalutletult, et vältida varade ja tulude ülehindamist või kohustiste ja kulude alahindamist. Samas ei ole aruandes õigustatud varade ja tulude sihilik alahindamine

või kohustiste ja kulude sihilik ülehindamine ning aruande kasutajate eest varjatud reservide tekitamine;

9. avalikustamise printsiip – raamatupidamise aruandes esitatakse kogu informatsioon, mis võimaldab saada aruande kasutajatel, kellel on aruandest arusaamiseks piisavad finantsalased teadmised, raamatupidamiskohustuslase kohta asjakohast ja tõepäraselt esitatud finantsinformatsiooni;
10. sisu ülimuslikkuse printsiip – majandustehingute kajastamisel raamatupidamises ja raamatupidamise aruandes lähtutakse nende sisust ka siis, kui see ei ühti nende juriidilise vormiga.

Lisa 2. Raamatupidamise korraldamise põhinõuded

Raamatupidamiskohustuslane on kohustatud (Raamatupidamise seadus, 2002):

1. korraldama raamatupidamist nii, et oleks tagatud aktuaalse, olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamine raamatupidamiskohustuslase finantsseisundist, finantstulemusest ja rahavoogudest;
2. dokumenteerima kõiki oma majandustehinguid;
3. kirjendama algdokumentide või nende põhjal koostatud koondokumentide alusel kõiki oma majandustehinguid raamatupidamisregistrites;
4. koostama ja esitama majandusaasta aruande ning muud finantsaruanded käesolevas seaduses ja teistes õigusaktides sätestatud korras;
5. säilitama raamatupidamise dokumente.

Lisa 3. Audiitor annab oma töö tulemusena välja otsuse

Audiitor annab otsuse järgmiselt (Audiitorkogu, 2024d):

- „Puhas“ otsus – vandeaudiitor ei tuvastanud oma kontrolli käigus ühtki olulist viga, mille esinemine võiks mõjutada aruande teadliku lugeja ettevõttega seonduvaid majandusotsuseid (investeeringud, äripartnerlus, koostöö vms). Puhtaid otsuseid on üle 80% kõigist Eestis antavatest audiitori järeldusotsustest.
- „Märkusega“ otsus – oma protseduuride käigus tuvastas audiitor vigu või ei olnud tal mõne asjaolu osas lõpuni võimalik kindlust omandada, kuid kokkuvõttes järeldab ta siiski, et arvestades loetletud „märkuseid“, saab aruande lugeja sellegipoolest aruandest tervikuna hea ülevaate ettevõtte finantsseisust.
- Arvamuse avaldamata jätmine ehk n.-ö disclaimer – audiitor ei suutnud mõne asjaolu osas kindlust omandada ja see asjaolu on kogu aruande jaoks nii märkimisväärne, et ta loobub aruande kui terviku suhtes arvamust avaldamast. Siiski peab audiitor oma kontrolliprotseduurid lõpuni viima ja kõik tuvastatud olulised asjaolud aruandesse kirja panema, mistõttu tark aruande lugeja saab ka siit tihti aruande kui terviku kohta vajaliku info kätte, kui ta oskab arvamuse avaldamata jätmise asjaolu õigesti arvestada.
- Vastupidine otsus – audiitor tuvastas mõne aruandes avalikustatud asjaoluga seoses nõnda suure vea, et ta järeldab, et kokkuvõttes ei anna aruanne head ülevaadet ettevõtte finantsseisust.
- Olemuslik erinevus disclaimer'i ja vastupidise otsuse vahel on, et esimese puhul audiitor ei suuda mõne asjaolu osas vajalikku kindlust omandada (näiteks on tuvastatud, et allahindlus on kindlasti vajalik, aga pole võimalik öelda kui suur see peaks olema), ent teise puhul teab audiitor kindlalt, et asjaolu on vale osundatud ulatuses.

Lisa 4. Intervjuu küsimused

Üldised küsimused:

1. Ametnimetus / roll ettevõttes
2. tööstaaž
3. kas omate vandeaudiitori kutset, kunas omandasite kutse?

Küsimused teooriast:

1. Milline on Teie hinnang praegu kehtivatele raamatupidamisarvestust mõjutavatele seadustele?
2. Kas Te oskate öelda/hinnata kui paljudel auditeeritavatel klientidel on kutsetasemega raamatupidajad?
3. Milline on Teie arvamus raamatupidajate kutsetunnistuse kohustuslikuks muutmise osas? (Läti võttis vastu seadusemuudatuse, millega alatest 1. juulist 2023. võivad raamatupidamise allhanketeenust osutada ainult need raamatupidajad, kes on saanud riigilt tegevusloa)
4. Kuidas hindate raamatupidajate võimet hakkama saada järjest arenevas maailmas ja lisanduvatest uutest nõuetest finantsmaailmas? (IFRS, ESG)
5. Milliseks hindate raamatupidajate digioskusi, andmekaitse ja küberturvalisuse ohukohtade teadlikkust ja ennetamise oskust? omandatud haridusele ja teadmiste oleks saanud tegemata jätta? (St lohakuks, harjumus, seaduse mitte korrektne jälgimine, omakasu/ kasu ettevõttele). Palun tooge näiteid.
6. Kuidas hindate auditi klientide raamatupidamisarvestuse kvaliteeti? Millised on enamlevinumad puudused/eksimused? Kas on tuvastatud vigu, mida pädev raamatupidamisteenuse pakkuja vastavalt oma omandatud haridusele ja teadmiste oleks saanud tegemata jätta? (St lohakuks, harjumus, seaduse mitte korrektne jälgimine, omakasu/ kasu ettevõttele). Palun tooge näiteid.
7. Kas ja millistes valdkondades pöörduvad auditeeritavate ettevõtete raamatupidajad Teie poole konsultatsiooni saamiseks?
8. Kas raamatupidajate töö kvaliteedil on seos auditi maksumuse/tasuga? Kui, jaa, siis millises ulatuses, kas Te saate seda numbriliselt/summana välja tuua?

9. Milline on Teie seisukoht/arvamus kui majandusaasta aruandeid ei esitata õigeaegselt, kas on alust kahtluse alla seada aruannetes sisalduva teabe õigsus?
10. Kuidas hindate olemasolevaid auditi piirmäärasid, kas neid oleks vaja langetada, et finantskeskkonna läbipaistvamaks muuta?
11. Kuidas Teie tööstaaži jooksul on muutunud raamatupidajate ja audiitori tööülesanded vastavalt tehnika ja digimaailma arengule?
12. Millised on Teie soovitusel auditi ettevõtjatele, raamatupidajatele ja riigile, et

Lisa 5. Intervjuu küsimuste ja kategooriate ühilduvus

Järgnevas tabelis on kategooriate ja intervjuu küsimuste ühilduvus.

Tabel. Kvalitatiivse sisuanalüüsi kategooriate ja intervjuu küsimuste sidusus (autori koostatud)

Intervjuu küsimused	Kategooria
<p>1. Milline on Teie hinnang praegu kehtivatele raamatupidamisarvestust mõjutavatele seadustele?</p> <p>2. Kas Te oskate öelda/hinnata kui paljudel auditeeritavatel klientidel on kutsetasemega raamatupidajad?</p> <p>3. Milline on Teie arvamus raamatupidajate kutsetunnistuse kohustuslikuks muutmise osas? (Läti võttis vastu seadusemuudatuse, millega alatest 1. juulist 2023. võivad raamatupidamise allhanketeenust osutada ainult need raamatupidajad, kes on saanud riigilt tegevusloa)</p> <p>4. Kuidas hindate raamatupidajate võimet hakkama saada järjest arenevas maailmas ja lisanduvatest uutest nõuetest finantsmaailmas? (IFRS, ESG)</p> <p>5. Milliseks hindate raamatupidajate digioskusi, andmekaitse ja küberturvalisuse ohukohtade teadlikkust ja ennetamise oskust? omandatud haridusele ja teadmistele oleks saanud tegemata jätta? (St lohakus, harjumus, seaduse mitte korrektne jälgimine, omakasu/ kasu ettevõttele). Palun tooge näiteid.</p>	Raamatupidaja pädevus
<p>6. Kuidas hindate auditi klientide raamatupidamisarvestuse kvaliteeti? Millised on enamlevinunud puudused/eksimused? Kas on tuvastatud vigu, mida pädev raamatupidamisteenuse pakkuja vastavalt oma omandatud haridusele ja teadmistele oleks saanud tegemata jätta? (St lohakus, harjumus, seaduse mitte korrektne jälgimine, omakasu/ kasu ettevõttele). Palun tooge näiteid.</p> <p>7. Kas ja millistes valdkondades pöörduvad auditeeritavate ettevõtete raamatupidajad Teie poole konsultatsiooni saamiseks?</p> <p>8. Kas raamatupidajate töö kvaliteedil on seos auditi maksumuse/tasuga? Kui, jaa, siis millises ulatuses, kas Te saate seda numbriliselt/summana välja tuua?</p>	Raamatupidamisarvestuse kvaliteet
<p>9. Milline on Teie seisukoht/arvamus kui majandusaasta aruandeid ei esitata õigeaegselt, kas on alust kahtluse alla seada aruannetes sisalduva teabe õigsus?</p> <p>10. Kuidas hindate olemasolevaid auditi piirmäärasid, kas neid oleks vaja langetada, et finantskeskkonna läbipaistvamaks muuta?</p> <p>11. Kuidas Teie tööstaaži jooksul on muutunud raamatupidajate ja audiitori tööülesanded vastavalt tehnika ja digimaailma arengule?</p>	Auditi ja ülevaatus kohustuslikkus
<p>12. Millised on Teie soovitusel auditiorena ettevõtjatele, raamatupidajatele ja riigile, et muuta raamatupidamisarvestuse kvaliteeti paremaks?</p>	Soovitused raamatupidamisarvestuse kvaliteedi parendamiseks

Lisa 6. Auditi ja ülevaatuse kohustuse piirmäärad

Auditi kohustus (Audiitortegevuse seadus, 2010):

1. Vähemalt kaks näitajat ületavad tingimusi:
 - müügitulu või tulu 4 000 000 eurot;
 - varad bilansipäeva seisuga kokku 2 000 000 eurot;
 - keskmine töötajate arv 50 inimest.
2. Vähemalt üks näitajatest ületab tingimusi:
 - müügitulu või tulu 12 000 000 eurot;
 - varad bilansipäeva seisuga kokku 6 000 000 eurot;
 - keskmine töötajate arv 180 inimest.

Ülevaatuse kohustus (Audiitortegevuse seadus, 2010):

1. Vähemalt kaks näitajat ületavad tingimusi:
 - müügitulu või tulu 1 600 000 eurot;
 - varad bilansipäeva seisuga kokku 800 000 eurot;
 - keskmine töötajate arv 24 inimest.
2. Vähemalt üks näitajatest ületab tingimusi:
 - müügitulu või tulu 4 800 000 eurot;
 - varad bilansipäeva seisuga kokku 2 400 000 eurot;
 - keskmine töötajate arv 72 inimest.